

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gašper Ločniškar

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

**GVERILSKO BOJEVANJE PROTI OKUPACIJSKIM SILAM NA
SLOVENSKEM V LETU 1941**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2004

Kazalo:

1.) UVOD.....	5
2.) METODOLOŠKA ZGRADBA DELA.....	7
2.1) Cilj in namen preučevanja.....	7
2.2) Uporabljena metodologija.....	7
2.3) Hipoteze.....	8
2.4) Struktura diplomskega dela.....	8
2.5) Temeljni pojmi.....	8
3.) OPREDELITEV POJMA GVERILA.....	9
4.) NAPADI ODPORNIŠKEGA GIBANJA NA OKUPATORJA IN NJEGOVE	
SODELAVCE.....	13
4.1) Tabela 1: Vse akcije odporniškega gibanja v letu 1941.....	13
4.2) Napadi na železniške objekte.....	14
4.2.1) Tabela 2: Napadi odporniškega gibanja na železniške objekte.....	19
4.3) Napadi na telekomunikacije.....	20
4.3.1) Tabela 3: Napadi odporniškega gibanja na telekomunikacije.....	23
4.4) Napadi na objekte.....	24
4.4.1) Požigi.....	24
4.4.2) Rekvizicije.....	26
4.4.3) Mostovi.....	28
4.4.4) Drugi objekti.....	29
4.4.5) Tabela 4: Napadi odporniškega gibanja na objekte	31
4.5) Napadi na živo silo.....	31
4.5.1) Območje Ljubljane.....	35
4.5.2) Tabela 5: Napadi odporniškega gibanja na živo silo.....	37

4.6) Vojaški spopadi partizanskih enot z okupatorjem.....	37
4.6.1) Tabela 6: Vojaški spopadi med odporniškim gibanjem in okupatorji.....	46
4.7) Boj v Dražgošah.....	47
5.) PORAZDELITEV SPOPADOV IN NAPADOV GLEDE NA OKUPACIJSKO OBMOČJE.....	50
6.) RAZVOJ IN AKCIJE PARTIZANSKIH ČET V LETU 1941.....	52
6.1) Nemško okupacijsko ozemlje.....	52
6.2) Italijansko okupacijsko ozemlje.....	64
7.) ZAKLJUČEK.....	71
7.1) Verifikacija hipotez.....	72
7.2) Sklepne misli.....	77
8.) KRONOLOGIJA POMEMBNEJŠIH DOGODKOV.....	78
9.) VIRI.....	79

SEZNAM KRATIC

KPJ – Komunistična partija Jugoslavije

KPS – Komunistična partija Slovenije

OF – Osvobodilna fronta slovenskega naroda

SNOO – Slovenski narodno osvobodilni odbor

VOS OF – Varnostnoobveščevalna služba Osvobodilne fronte

ODDA – dr. Tone Ferenc (1961): Okupatorjevi dokumenti o diverzantskih akcijah in partizanskih bojih na Štajerskem 1941

SOON – Slovensko ozemlje okupirano s strani Nemcev

SOOI – Slovensko ozemlje okupirano s strani Italijanov

SOOM – Slovensko ozemlje okupirano s strani Madžarov

NOB – Narodnoosvobodilni boj

NOV – Narodnoosvobodilna vojska

NVNS – Zdravko Klanjšček in ostali (1978): Narodno osvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945

1.) UVOD

Aprila 1941 se je druga svetovna vojna razširila na območje Jugoslavije. S tem se je končalo dvajsetletno obdobje miru na ozemlju Slovenije. Sile osi, so napad na Jugoslavijo in Grčijo sprožile zaradi dogodkov ob koncu marca 1941. 25. marca 1941 sta predsednik jugoslovanske vlade in zunanji minister podpisala pogodbo o pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu. To je izzvalo nemire po vsej državi, ki jih je 27. marca izkoristil general Simović, ter s pučem zasedel mesto ministrskega predsednika. V vlado je povabil tudi nekatere ministre, ki so bili naklonjeni trojnemu paktu, obenem pa je dajal izjave, ki so obetale, da se stanje ne bo bistveno spremenilo. Vlada ni preklicala pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu.

Ti dogodki niso ustrezali predvsem Nemčiji, saj so Nemci hoteli čimprej končati grško - italijansko vojno, obvladati Balkan in grške otoke, ter s tem zavarovati desni bok armade, ki se je pripravljala za napad na Sovjetsko zvezo. Le takojšnje zavzetje Balkana bi lahko to zagotovilo in hkrati preprečilo prihod zavezniških sil na to območje.

Napad na Jugoslavijo se je pričel v noči na 6. april 1941, boji z jugoslovansko armado so bili kratkotrajni in okupator je po enem tednu popolnoma okupiral ozemlje Slovenije. Slovensko ozemlje so si po kapitulaciji kraljeve vojske razdelile: Italija (Ljubljana, Notranjska, Dolenjska), Nemčija (Gorenjska, Štajerska) in Madžarska (Prekmurje).

Ta kruta dejstva, ki so doletela slovenski narod v letu 1941, pa so rodila oborožen odpor, ki je bil eden izmed prvih v Evropi. Upor se je pričel pod vplivom KP Jugoslavije in v njenem okrilju KP Slovenije. »Čeprav je bil boj namenjen lastnim političnim ciljem in podpori obrambe Sovjetske zveze, pa ga je odporniška organizacija OF opredelila kot način za nacionalno osvoboditev in združitev z etničnimi območji, ki so bila del nemške in italijanske države. (Guštin, 2001: 123)

Odporniško gibanje se je razvijalo v dve smeri. Osvobodilna fronta je bila »civilna zaledna organizacija«, ki je skrbela za oskrbo partizanskih enot, ki bi bile brez podpore širših ljudskih množic brez možnosti za uspeh. OF je začela svoje delovanje konec aprila 1941. Imela je svoje politične cilje, pa ni bila politična stranka. Opravljala je oblastvene funkcije, pa ni bila državni organ. Bila je organizirano množično gibanje, ki je obsegalo vse sloje in razrede naroda. (Šnuderl, 1966: 373)

Prve partizanske čete in bataljoni kot druga dimenzija upora, so se v letu 1941 uspeli vzpostaviti po vseh slovenskih pokrajinah z izjemo Prekmurja.

KP je predvidela kot obliko odpora gverilo, ki naj bi prenesla težišče vstaje na podeželje. Vstaja, ki je bila sprožena v juliju 1941 je bila obče jugoslovanska, v izvedbi pa slovenska. To pomeni, da se je razvijala pod vplivom omejitev, ki so v tistem obdobju vladale na območju Slovenije. Predvsem je pomembno to, da je bilo vprašanje vzpostavitve oborožene sile še odprto. Veliko vprašanje je bilo, kdo bodo nosilci oboroženega boja, kdo bo vodil borce in kje si bodo aktivisti zagotovili potrebno količino orožja in vojnega materijala. Ta tri vprašanja so uporniki reševali sproti, medtem ko so se bojevali proti nekajkrat močnejšemu sovražniku. (Guštin, 2001: 134)

Kljub temu, da je do upora prišlo, pa so bila vojaško – zgodovinska dejstva zelo obremenjujoča za razvoj partizanstva v Sloveniji.

- Slovenija leži na pomembnih strateških prometnih žilah med nemškim rajhom in Balkanom, med Avstrijo in Jadranskim morjem, med Italijo in Panonsko nižino.

Preprežena je bila z dobrimi cestami in železnicami. Od vseh jugoslovanskih dežel je bila najbolj industrijsko razvita. Zato so okupatorji vso deželo posejali zelo na gosto s postojankami vojske, policije in orožništva.

- V zavesti slovenskega ljudstva ni bilo vojaških tradicij iz preteklosti, ki bi olajševale boj proti okupatorjem.

- V bivši jugoslovanski vojski je bilo malo vojaških kadrov iz slovenskih vrst v sorazmerju s številom vojaških obveznikov.

- V Sloveniji je bilo težko najti širše ozemlje, primerno za bazo partizanske čete, ki ga okupatorske čete ne bi mogle doseči v nekaj urah in v času dneva preiskati.

- Slovensko ozemlje je bilo razdeljeno med tri okupatorje in na šest delov, in vsak je imel poseben režim. (Klanjšček, 1966: 393)

2.) METODOLOŠKA ZGRADBA DELA

2.1) Cilj in namen preučevanja

Cilj diplomske naloge je zbrati in obdelati podatke o napadih na okupatorja v letu 1941. Ugotoviti, kdo ali kaj je bil cilj napada in na podlagi tega analizirati napade. Razvrstiti napade ene skupine glede na to, kdaj je bila akcija izvedena, in na podlagi ugotovljenih dejstev ugotoviti ali obstaja povezava med številom napadov in obdobjem, v katerem so bili napadi izvedeni, oziroma povezava med številom napadov in krajem (kdo je okupacijska sila), kjer so bili napadi izvedeni.

Glavni pomen dela je, da se ugotovi kakšne vrste in koliko napadov so partizani in druge skupine aktivistov izvedle, ter na podlagi dobljenih rezultatov ugotoviti, kakšne vrste boj je to pravzaprav bil.

2.2) Uporabljena metodologija

Ker je obravnavana tema diplomskega dela zgodovinsko naravnana, sem uporabil metode teoretičnega preučevanja. Uporabil sem predvsem naslednje:

- Historiografska analiza virov je bila osnova, s katero sem poskušal iz množice virov razbrati podatke in dogodke, ki so karseda blizu resnice, da bi tako končna slika dogodkov v letu 1941 bila karseda prava.

- Primerjalno (zgodovinsko) metodo sem uporabil, ko sem opisoval posamezne napade, ki so jih zabeležili tako partizanski kot okupatorski viri. Le s primerjavo podatkov obeh strani je bilo mogoče realno oceniti posamezne napade.

- Deskriptivno (opisno) metodo sem uporabil v vseh poglavjih vsebinskega dela diplome. Poskušal sem opisati glavne lastnosti gverilskega bojevanja, opisati potek napadov skozi leto 1941 in razvoj prvih čet in bataljonov.

2.3) Hipoteze

Hipoteza 1: Vojaški odpor proti okupatorju v letu 1941 je na področju Slovenije potekal v obliki gverile.

Hipoteza 2: Na lokacije in oblike napadov sta vplivala geografski faktor ter politični cilj upornikov.

Hipoteza 3: Napadi na okupatorja so bili uspešni.

2.4) Struktura diplomskega dela

Diplomsko delo sem razdelil na več poglavij, ki pa so med seboj povezana in imajo skupno vsebinsko osnovo.

V uvodu sem predstavil nalogo samo, opredelil predmet in cilj preučevanja, navedel hipoteze in opisal metode, ki sem jih uporabljal pri delu.

V jedru naloge sem v štirih poglavjih, ki so med seboj povezana, opisal dogajanje na območju Slovenije v letu 1941, ter opredelil pojem gverile.

V prvem poglavju sem opisal temeljne pojme gverilskega bojevanja, preostala poglavja pa se nanašajo na množico napadov, ki so bili izvedeni v letu 1941.

V zaključku pa sem podal nekaj sklepnih misli, ki so se mi na podlagi prebranih virov vtisnile v spomin, ter podal končno mnenje o pravilnosti zapisanih hipotez.

2.5) Temeljni pojmi

PARTIZAN – Pripadnik odporniškega gibanja, ki uporablja posebno, gverilsko taktiko vojskovanja. Značilnosti: delovanje v zaledju sicer močnejšega nasprotnika, na širokem področju, majhe enote, izogibanje frontalnim bojem, nočne akcije, zasede, izkoriščanje poznavanja zemljišča, podpora prebivalstvu, vztrajnost in hitri premiki.

GVERILA – Gverilska vojna, boj v sovražnikovem zaledju z majhnimi, samostojnimi enotami.

SABOTAŽA – Namerna preprečitev nečesa s tajnim delovanjem ali s pasivnim odporom.

TELEKOMUNIKACIJE – Vse kar je v zvezi z žičnim in brezžičnim prenosom informacij na daljavo.

(Leksikon, 1984: 326, 712, 856, 972)

NARODNOOSVOBODILNA VOJNA – Je vrsta vojne, v kateri se ena ali več držav upira agresorju z oboroženim bojem in drugimi oblikami boja in odpora, da bi obranila neodvisnost in ozemeljsko celovitost.

(Strategija oboroženega boja: 21)

3.) OPREDELITEV POJMA GVERILA

Gverila je oblika bojevanja, kjer šibkejša stran prevzame ofenzivno pobudo v določenih oblikah, času in kraju. Gverila je orožje šibkih in je odločilna le tam, kjer močnejša stran ne uporabi vseh sil za uničenje gibanja. (Laquer, 1984: 392)

Zapisati univerzalno definicijo gverile je zelo nevhvaležna naloga, saj ima pojav nešteto različnih oblik, ki so si med seboj različne v večih pogledih. Pojem »gverile« je včasih opisoval vojaške operacije, ki so jih izvajale neregularne enote v zaledju sovražnikove vojske ali pa napade, ki so jih izvajali lokalni prebivalci proti okupacijski vojski.

Kljub temu pa lahko tudi redna vojska uporablja gverilsko taktiko. V zgodovini beležimo primere, ko so gverilska gibanja postala del redne vojske, prav tako pa so se redne armade držav ob razbitju preoblikovale v gverilske enote in tako nadaljevale boj. Lahko rečemo, da je pojem gverile zelo širok, vendar pa vsa nekonvencionalna bojevanja ne moremo poimenovati gverila, prav tako gverila ne sme biti sinonim za revolucionarno politiko ali terorizem. (Laquer, 1984: 2)

Taktika gverilskega bojevanja ni komplicirana in je bolj ali manj enaka že od začetka pojava fenomena. Tipične gverilske operacije so nadlegovanje sovražnika, izmikanje odločilni bitki, prekinjanje komunikacij, ki jih uporablja sovražnik in izvajanje napadov, kjer je najpomembnejše presenečenje. Taktika gverile je odvisna od geografskih lastnosti ozemlja kjer se izvaja, političnih in socialnih procesov, ki v času bojev potekajo v državi ter razvoja vojaške in druge opreme, ki se v boju uporablja. (Laquer, 1984: 3)

Ker v diplomski nalogi obravnavam gverilsko bojevanje, v času druge svetovne vojne, je nujno poudariti razloge, ki so omogočili gverilo v tem obdobju. Druga svetovna vojna je zaradi svoje narave zopet omogočila razvoj gverile. Sile osi so bile razmeščene po vsej Evropi, kar je pomenilo, da so bile oskrbovalne linije zelo dolge in ranljive. Kot pred tem Napoleon, tudi sile osi niso imele dovolj enot, da bi popolnoma nadzorovale celotno območje, ki so ga okupirale. Sploh pa niso imele enot, ki bi lahko uspešno zatrle partizanska gibanja, ki so nastajala po Evropi. Velikega vojaškega vpliva na razvoj druge svetovne vojne gverilska gibanja v Evropi niso imela. (Laquer 1984: 383)

Splošni dejavniki gverilskega bojevanja so dejstva, ki vplivajo na razvoj in obliko gverilskega bojevanja povsod kjer se pojavi.

1.) GEOGRAFSKI POLOŽAJ: Enote, ki uporabljajo gverilski način bojevanja, ponavadi zasledimo na območjih, ki so težko dostopna. To so hribovja, gozdovi in močvirja. Na teh območjih so enote dobro skrite, zaradi terena pa napadalec ne more uporabiti vse svoje moči. Taka območja so ugodna za začetni razvoj gverilskih enot, kasneje pa postanejo zatočišča borcev ob akcijah sovražnika. Težko dostopna območja pa imajo tudi negativne lastnosti. Ob umiku na taka območja enote nimajo več dostopa do hrane in drugih potrebščin, prav tako v tem okolju enote niso učinkovite, saj ni ciljev, ki bi jih lahko napadali. Zaradi teh razlogov je idealen teren za gverilske enote tisti, ki je težko dostopen, a še vedno dovolj blizu urbanih območij.

Vsa gverilska gibanja pa ne vodijo boja na nedostopnih terenih. Gverila se lahko uspešno razvije tudi v urbanih središčih, kjer pa zaradi okolja ponavadi ne delujejo večje enote, pač pa akcije izvajajo posamezniki ali manjše skupine. Ta pojav lahko imenujemo »mestna gverila«.

2.) ZGODOVINA OBMOČJA: Velikokrat se gverila pojavi tam, kjer so nekdaj že bile enote, ki so uporabljale podoben način bojevanja.

3.) GVERILA IN EKONOMSKA RAZVITOST: Podpora gverili je velikokrat narasla, ko so postale razmere za normalno življenje v neki državi nemogoče. Največja težava voditeljev, ki vodijo gverilsko vojno, je pridobiti podporo širše javnosti za svoje delovanje in cilje.

4.) VRSTE GVERILSKIH VOJN: V 19. in 20. stoletju zasledimo več vrst gverilskih vojn. V prvi vrsti so vojne, ki so bile usmerjene proti okupacijskim enotam, ki so državo zasedle ali pa proti kolonialni oblasti, potem ko je bila redna vojska neke države poražena. Prav tako pa so oblike gverilskega bojevanja uporabljale skupine separatistov in manjših gibanj, ki so se borila proti oblasti v lastni državi. Nazadnje pa še gverila, ki je bila značilna za Južno Ameriko. Pripadniki gverile so se imenovali za domoljube, ki se borijo proti voditeljem držav, ki naj bi jih postavile tuje sile. Nacionalna zavest je vseskozi igrala glavno vlogo v delovanju gverile, katere glavni cilj je bila neodvisnost države.

5.) EVOLUCIJA GVERILE: V zadnjih dveh stoletjih se je gverilsko bojevanje spremenilo, prav tako kot se je spremenila narava »običajne« vojne. To pomeni, da se je oblika gverilskega bojevanja spremenila, predvsem zaradi nove tehnologije in taktike, ki ju uporabljajo oborožene sile. Težko dostopnih terenov skoraj ni, saj tehnologija omogoča lociranje skupine ljudi s pomočjo satelita, tako da odkrivanje gverilskih skupin in njihovo uničevanje ni tako težavno.

6.) SOCIALNA SESTAVA GVERILE: Kmetje so ponavadi predstavljali največji del borcev gverile. Vendar se je to dejstvo spreminjalo od države do države.

7.) MOTIV BORCEV: Motivi, ki so prepričali ljudi v to, da so se pridružili gibanju, so zelo različni. Zgodovinsko je najpomembnejši motiv patriotizem. Zasedbo domovine so

ponavadi spremljala še druga dejanja: ponižanja, materialno pomanjkanje, brutalnost in zločini okupatorja. Ti razlogi so bili glavni motivatorji, ki so prepričali ljudi za vstop v gibanje.

8.) SESTAVA GVERILSKE ORGANIZACIJE: Organizacija, propaganda in teror so bili vedno del gverile. Organizacija pomeni, da ima vsaka gverila neko politično, nevojaško organizacijo, ki skrbi za njene potrebe. Ta organizacija je podtalna, nelegalna in borce oskrbuje z denarjem, hrano, podatki in zanje izvaja posebne naloge.

Propaganda je pomemben del gverilskega bojevanja, saj je za uspešno delovanje gverile potrebna podpora širših množic.

Izvajanje nasilja je namerno, cilj pa je zastraševanje izdajalcev in nesodelujočih, prikazovanje lastne moči in rušenje okupacijske oblasti.

9.) ORGANIZACIJSKE OBLIKE GVERILE: Tehnika in oblike gverile so bile različne od prostora do prostora kjer, se je gibanje oblikovalo. Odvisne so bile od velikosti države, gostote prebivalstva in politične usmerjenosti ljudi. Vsaj na začetku vstaje so bile enote razmeroma majhne. Ponekod so se gverilske enote transformirale v enote redne vojske, druge so zmagale v boju ne da bi prerasle obliko gverilske enote.

10.) BOJ ZA OBLAST: Gverilska gibanja so včasih bila boj za oblast tudi proti lastnim ljudem oziroma drugim skupinam znotraj enega naroda. Notranji boji so bili posledica nestrinjanja glede taktike ali pa zaradi nesporazumov med voditelji gibanja.

Gverilsko bojevanje ne pozna hitrih zmag. V zgodovini so gibanja slavila zmage že po dveh letih, medtem ko so se druge boji vršili tudi več desetletij. Nekatere gverilske vojne so terjale mnogo življenj, druge so se končale brez pretiranega prelivanja krvi. Porazi gverilskih enot so bili ponavadi posledica lastnih napak, vendar so nekatera gibanja zmagala, čeprav so delala še večje napake kot poražena gibanja. Uspeh ali poraz gverile pa ni bil odvisen le od njene sposobnosti, pač pa tudi od zadanih ciljev in nenazadnje od volje okupatorja, da ta gibanja uniči. (Laquer 1984: 402)

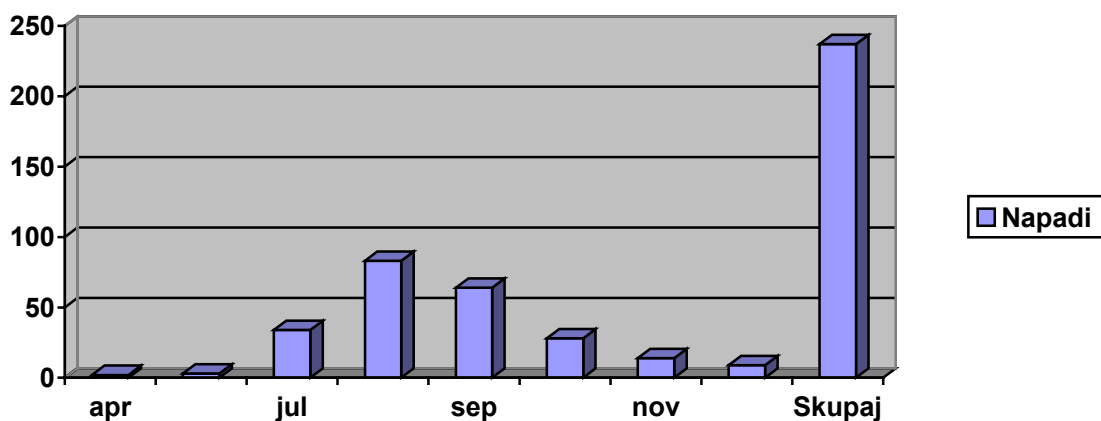
4.) NAPADI ODPORNIŠKEGA GIBANJA NA OKUPATORJA IN NJEGOVE SODELAVCE

Odporniške enote, vzpostavljene od julija 1941, in druge skupine pristašev odporniškega gibanja so v času od okupacije ozemlja aprila 1941 do konca leta proti okupatorju izvedle 237 akcij, ki jih različni viri beležijo na območju Slovenije. Napadi so bili usmerjeni v zelo različne cilje, največkrat so bili napadeni okupatorski vojaki in njihovi sodelavci, sledijo pa še napadi na železnico, telekomunikacije in ostale objekte.

Prav tako sem v to množico napadov vključil večje spopade partizanskih enot z okupatorji. To je edina skupina napadov, kjer ofenzivnost ni zgolj na strani upornikov. Velikokrat se je namreč zgodilo, da je bil spopad posledica okupatorskega zasledovanja partizanov, ki so bili zaradi presenečenja primorani sprejeti obrambni boj.

Akcije so bile izvedene na celotnem ozemlju Slovenije, večjo gostoto napadov pa beležimo na območjih, kjer so se zadrževale prve večje partizanske enote.

4.1) Tabela 1: Vse akcije odporniškega gibanja v Sloveniji v letu 1941

4.2) Napadi na železniške objekte

Od več kot 230 napadov na različne cilje, ki so jih na področju Slovenije izvedle enote partizanov, narodne zaščite in drugih diverzantskih skupin, jih lahko okoli trideset uvrstimo med napade na železnico in z njo povezane objekte.

Železnica je objekt komunikacije, preko katere lahko hitro in enostavno prenesemo skoraj vse dobrine in surovine, ki jih človek, mesto, vojska potrebuje za preživetje oziroma za nemoteno delovanje. Železnica je v obdobju obeh svetovnih vojn predstavljala strateško kategorijo. Bila je edino prevozno sredstvo, ki je poleg vseh vrst dobrin bila sposobna prepeljati tudi najtežjo vojaško oborožitev.

Železnica ima za vojsko toliko pozitivnih lastnosti kot negativnih. Zaradi svoje narave je železnica in z njo povezani objekti izpostavljeni napadom bolj kot nekateri drugi vojaški cilji. Železniška trasa namreč poteka tudi po odročnih področjih, kjer je najbolj ranljiva, za premostitev ovir pa potrebuje železniške mostove, katerih uničenje pomeni tudi večmesečno ustavitev prometa. In prav ta dva dejavnika skupaj z dejstvom, da je železnico lažje onesposobiti, kot denimo cesto, sta vplivala na to, da je bilo na začetku upora napadov na železnico več kot pa ob koncu leta 1941. Ne smemo pa pozabiti dejstva, da železniške trase v njeni celotni dolžini ne moremo nikoli popolnoma zavarovati.

Če sem naštel težave, ki jih je imel okupator medtem, ko je skušal zavarovati komunikacije, nikakor ne smem mimo težav, s katerimi so se soočali napadalci (partizani, narodna zaščita, diverzantske skupine). Prvi problem je bila vsekakor količina dovolj kvalitetnega razstreliva, ki so ga partizani v tem obdobju pridobivali s krajami oziroma rekvizicijami v skladiščih različnih podjetij, ki so za svoje obratovanje uporabljale ta sredstva. Zabeležena so tudi dejanja, ko so partizani sušili razstrelivo, ki ga je kraljeva vojska ob umiku s slovenskega ozemlja odvrгла v reke. Velik problem so bile razstrelilne kapice, ki so ničkolikokrat zatajile (tudi ob napadu na preserski

železniški most), ter seveda določeno znanje, ki je potrebno za aktiviranje eksplozije in izkušnje - na katerih delih trase so komunikacije najbolj ranljive.

V mesecu juliju so bili zabeleženi prvi napadi na železniške objekte v Sloveniji. Sploh prvi napad je bil zabeležen na območju Ljubljane 24. julija 1941, ko so neznani storilci odvili tirnice na progi Ljubljana - Postojna. Območje Ljubljane lahko obravnavamo kot samostojno celoto, ker se je kljub majhnosti, v primerjavi z drugimi območji, zgodilo razmeroma veliko število napadov, ki jih niso izvedli partizani, pač pa diverzantske enote, sestavljene iz domačinov, ki so čez dan opravljali svoje delo, ponoči pa vršili akcije. Prav ob koncu meseca julija je bila prav tako na širšem območju Ljubljane napadena tržaška proga v bližini Brezovice, kjer so napadalci odvili vijake, odstranili spojke ter dvignili kretnico. (Zbornik dokumentov, VI-1-114, 8)

V prvem mesecu napadov so bili napadalci najbolj aktivni na progah Ljubljana - Zidani Most in Ljubljana - Novo mesto, na teh trasah je zabeleženih kar pet napadov. Gostota napadov je bila največja na območju med Šmarjem in Škofljico, kjer je bila 27. julija 1941 minirana desna tirnica v dolžini šestdeset centimetrov.

Na območju revirjev, kjer je delovala Revirska četa, pa so borci izvedli dva napada. Prvi se je zgodil 28. julija 1941 v bližini Trbovelj, kjer so razstrelili železniško progo. Sredstva za akcijo (razstrelivo) so dan prej borci pridobili v skladišču nekega podjetja. Še isti dan so aktivisti izvedli zanimiv napad na progi Hrastnik - Zidani most. Na vlak so vrgli razstrelilni predmet (najbrž ročno granato), ki pa ni povzročil škode. Ta napad kaže na to, da so bili ljudje pripravljeni narediti vse, da bi škodovali okupatorju. (Zbornik dokumentov, VI-1-11, 117)

Če sta bili progi (Ljubljana - Novo mesto in Ljubljana - Zidani most) pogosta tarča napadov, pa to ne morem trditi za preostale železniške povezave na območju Slovenije. Na trasi Ljubljana - Trst, ki je bila za Italijane življenjskega pomena, so aktivisti v juliju izvedli en napad, 25. julija 1941 je bil na progi Ljubljana - Rakek na dvoje pretrgan tovorni vlak. Na območju Gorenjske, kjer železniške povezave za okupatorja niso bile tako pomembne kot tiste, ki so povezovali Italijo s Panonsko nižino oziroma Nemčijo z Balkanom, je zabeležen en napad. Ob koncu julija, ko je na tem območju potekala vstaja

in so borci v skupinah odhajali v ilegalo, so razdrli železniško progo na odseku Trzin – Domžale. (Zbornik dokumentov, VI-1-8, 19)

Meseca avgusta je število napadov na železnico glede na julij upadlo na enajst, akcij. Že v začetku meseca so italijanski viri zabeležili napad na progi Ljubljana – Novo mesto, v bližini Semiča. Temu napadu je sledil podoben dogodek na progi, ki je bila mesec poprej največkrat napadana (med Škofljico in Šmarjem). Aktivisti so pod tovorni vlak nastavili mino, ki je sicer eksplodirala, a vlaka ni poškodovala.

(Zbornik dokumentov, VI-1-123)

V Ljubljani sta bila izvedena dva napada. Prvo akcijo beležijo tako italijanski kot partizanski viri. 9. avgusta 1941 je v Rožni dolini pod vlakom eksplodirala mina, pri napadu je bil stroj lažje poškodovan. Italijani ne omenjajo natančne lokacije napada, potrdijo pa, da je bila lokomotiva lažje poškodovana. V drugem napadu, ki se je zgodil dan prej, pa so napadalci na območju Viča na železniški progi odstranili vijake.

(Zbornik dokumentov, VI-1-12, 130, 123)

V septembru je sledil občuten upad napadov na železniške objekte, zabeleženi so štirje. Pa vendar je ta mesec pomemben, saj je bil prvič tarča napada železniški most. 20. septembra 1941 je Pohorska četa minirala železniški most v Penku (Šoštanj), poškodbe mostu pa niso bile velike, saj je bil promet ustavljen le za 24 ur. To akcijo so borci čete izvedli medtem, ko so se umikali s Pohorja. Akcije, ki jih je četa tam izvedla, so prisilile okupatorja, da je v okolico Pohorja pripeljal mnogo sil, s katerimi je želel uničiti partizansko enoto, tej »hajki« se je četa hotela izogniti. (Zbornik dokumentov, VI-1-34)

Preostali akciji sta prizadeli železniške trase na italijanskem okupacijskem ozemlju. V bližini Rakeka sta bili 7. septembra 1941 pri uvoznem signalu minirani obe tirnici. Na območju Bele krajine, v Metliki, pa je petarda, ki je eksplodirala pred vojaškim vlakom, pretrgala železno žico, ki je služila za premikanje kretnic.

(Zbornik dokumentov, VI-1-31, 157)

V zadnji četrtini leta 1941 je zabeleženih vsega skupaj osem napadov na železnico. Sedem napadov je podobnih tistim, ki jih zasledimo v poletnih mesecih leta 1941, zadnji pa predstavlja akcijo, ki je bila skrbno načrtovana, izvedlo jo je večje število partizanov in predstavlja največji in najbolj organiziran napad na železniški objekt v letu 1941.

V začetku oktobra so nemški viri zabeležili akcijo v bližini Polzele. Med 23. in 24. uro so borci na progi Polzela – Št. Peter v Savinjski dolini razstrelili tračnice in onesposobili tir za promet. Tračnice so razstrelili tako, da so razstrelivo namestili na spojke, ki vežejo tračnice. Popolnoma so uničili dve tračnici in en prag. (ODDA: 309)

Ob koncu meseca oktobra so aktivisti iztirili vlak, ki je prevažal nemške pilote z dopusta nazaj na vzhodno fronto. Akcija je bila izvedena 28. oktobra 1941 v bližini Ilirske Bistrice. Po podatkih Slovenskega poročevalca naj bi umrlo 70 pilotov, še 200 pa je bilo ranjenih, vendar ti podatki zagotovo ne držijo. Število žrtev je bilo mnogo manjše. (Zbornik dokumentov, VI-1-63)

Preostali napadi so bili izvedeni ob koncu meseca novembra na progi Zidani most – Zagreb ter v bližini Stične.

Mesec december je bil čas poskusa največje sabotaže na železnici v letu 1941; miniranje železniškega mostu čez Ljubljanico med Preserjem in Notranjimi Goricami je zagotovo največji napad na tovrsten cilj. Samo akcijo, ki so jo načrtovali v vodstvu partizanskih čet, je izvedla Samotorska (Dolomitska) četa s pomočjo nekaj partizanov iz Krimskega bataljona in Poljanske čete.

Za ta napad so v Ljubljani že v začetku novembra pripravili minersko – sabotažno skupino, ki naj bi minirala most, ki leži na pomembni in strateško pomembni žili, ki povezuje Italijo s Srednjo Evropo in Balkanom.

Napad na most so temeljito pripravili. Organizacija OF je od sekcije za vzdrževanje železniških prog dobila načrt proge in mostu. Po načrtu in ogledu mostu, ki so ga tudi fotografirali, so v Ljubljani izdelali maketo mostu in okolice. Pri tem so izračunali potrebno količino razstreliva (okoli 160 kg) in pripravili načrt za električni vžig. (Klanjšček, 1978: 189)

Za čas napada so bile izbrane večerne ure 4. decembra 1941. Samotorska četa je bila razdeljena v tri skupine. Vsaka je imela svojo nalogo. Prva je minirala most, druga je napadla barako z 18 italijanskimi vojaki, tretja pa posadko na mostu.

(Zbornik dokumentov, VI-1-75)

Akcija je bila le deloma uspešna. Ob napadu na stražarnico posadke niso presenetili, vendar so jo obsuli z strojničnim ognjem in s tem omogočili delo skupini, ki se je na štirih čolnih s potrebnim razstrelivom do takrat že približala mostu in ga (pod)minirala.

Po eksploziji so partizani ugotovili, da so nekateri naboji odpovedali. Brez pravega razloga je bil izdan ukaz za umik. Kljub temu pa je komandir minerske skupine sam ponovno zvezal nerazstreljene naboje. Ob drugem vžigu je bila škoda na mostu bistveno večja. Partizani so se organizirano umaknili v smeri proti Bevkam.

Promet naj bi bil ustavljen za 15 ur. Padli so štirje Italijani, štirje so bili ranjeni, partizani izgub niso imeli. (Zbornik dokumentov, VI-1-201; Klanjšček, 1978: 190)

To je prvi in v letu 1941 edini primer napada na železniški objekt, v katerem je uporabljen način, ki so ga partizani v tem prvem letu bojev uporabljali ob večjih napadih na druge vrste ciljev. Lahko rečemo, da so v tem napadu upoštevali partizansko taktiko v tem, da so skupino razdelili na več manjših skupin, od katerih ima vsaka svojo specifično nalogo, da napadu sledi organiziran in hiter umik. Niso pa poskrbeli, da bi zaprli oziroma uničili komunikacije, ki so vodile do napadenega objekta. Na njihovo srečo pa nobena od okoliških posadk, ki so jih Italijani v bližini imeli, ni prišla na pomoč v Preserje. O tem priča tudi italijansko poročilo: » ... , da se pri preiskavi, ki se vodi v zvezi z nočnim napadom na straže pri železniškem mostu v Preserju, posveti posebna pozornost dejstvu, da ni - z izjemo železničarske enote, ki je prišla okrog pol dveh zjutraj iz Borovnice - nobena druga bližnja enota prihitela na kraj dogodka s potrebno hitrostjo, čeprav je bilo zaradi bližine in nočne tišine nedvomno lahko slišati strele in pušk in lahkih strojnic ...« (Zbornik dokumentov, VI-1-200: 485)

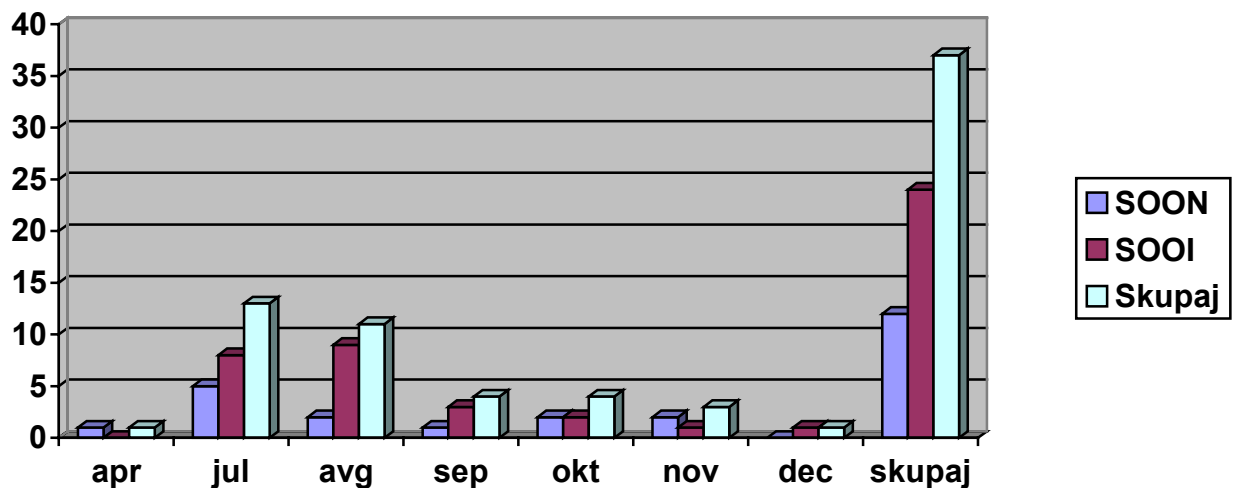
Kvantitativno se število napadov manjša proti koncu leta. Glavna razloga za to sta, da kljub številnim napadom resna škoda okupatorju ni bila zadana. Italijani (na njihovem okupacijskem ozemlju je bilo največ napadov) pa so tudi okrepili patrolje, ki so nadzorovale železniške objekte.

Sabotažna dejanja upadejo predvsem po 11. avgustu 1941. Po italijanskih podatkih gre to pripisati predvsem »očiščevalni akciji«, ki je bila 10. avgusta 1941 zjutraj v naselju Škofljica - na območju, kjer so se napadi najpogosteje vršili. Poleg tega so bile pomemben dejavnik tudi aretacije številnih »prevratnih elementov«, ter dejstvo, da so patrolje, ki so nadzorovale železnico, dobile jasne ukaze, da morajo ob vsakem sumljivem pojavu uporabiti orožje.

Vendar niti najtemeljitejši varnostni ukrepi in utrdbe ter oklopne garniture niso mogle zagotoviti varnosti in rednega prometa. Vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja se je od vsega začetka zavedalo pomena železniškega prometa za okupatorja. Zato so partizanske enote že od leta 1941 z oboroženimi napadi in miniranjem ogrožale promet in povzročale zastoje transportov. Pri tem so jim bile v veliko pomoč informacije, ki so jih dobivali od terenskih političnih delavcev in zavednega prebivalstva, zlasti pa od železničarjev. (Žnidarič, 1990: 321)

Kljub temu, da je število napadov upadalo, pa so le ti postajali vse bolj konkretni. To pomeni, da so bili cilji napadov bolj vitalni (težje obnovljivi) deli (mostovi) železnice, napadi na železnico so postali del širše akcije (umik s Pohorja, po umiku pa miniranje mostu v Penku (soteska pred Šoštanjem) , napadi na objekte pa so bili produkti daljšega načrtovanja. Napad je torej izvedla večja skupina ljudi, ki imajo dovolj sredstev za izvedbo napada, pričakovanja pa so bila temu primerno večja.

4.2.1) Tabela 2: Napadi odporniškega gibanja na železniške objekte

4.3) Napadi na telekomunikacije

Telefonske in telegrafske povezave so potekale od kraja do kraja, največkrat ob železniških progah. Napadi na tovrstne cilje so zabeleženi po vsej Sloveniji, največ pa na italijanskem okupacijskem ozemlju. Vseh napadov na telekomunikacije v letu 1941 beležimo okoli 35, daleč največ pa sredi meseca avgusta.

Telefonske in telegrafske zveze so bile v tistem obdobju najbolj uporabljan način komunikacije na daljavo. Okupatorji so jih s pridom uporabljali tako, da so med seboj povezali enote, ki so bile stacionirane v sosednjih krajih, vaseh in mestih. S pomočjo teh zvez so lahko razmeroma hitro poklicali pomoč ali pa sporočili, da so napadeni oziroma se na področju, za katerega so odgovorni, vrši kaj nedopustnega.

Zaradi narave telefonske oziroma telegrafske zveze (žice na drogu tečejo od ene postojanke do druge neprekinjeno), so te komunikacije zelo ranljive, kar so diverzanti vedeli in tudi s pridom izkoriščali.

Razlog, zakaj so bile telekomunikacije v prvih mesecih tako izrazit cilj, gre iskati v dejstvu, da za onesposobitev telefonske linije ne potrebujemo eksploziva ali strelnega orožja, ampak le preproste klešče in malo plezalnega znanja, da se povzpne na drog. Ob teh podatkih in dejstvu, da se je večina napadov na telekomunikacije zgodila v prvih mesecih zasedbe slovenskega ozemlja, vidimo, da so bili ti napadi posledica situacije, ki je vladala v Sloveniji poleti 1941. Močnejše in večje partizanske enote so se šele formirale, pa tudi te niso imele oborožitve, ki bi jim omogočala izvajanje večjih napadov na okupatorje. Zato lahko te akcije razumemo kot prvi odziv Slovencev na okupacijo in pomenijo željo, da se okupatorju naredi čimvečja škoda z zelo omejenimi sredstvi, ki so jih ljudje imeli na razpolago. Kasnejši napadi na telekomunikacije so bili del partizanske taktike. Ob napadu na nek cilj so slednjega komunikacijsko osamili (tako cesta kot telefon), da posadka ne bi mogla priklicati na pomoč sosednjih enot.

Prva sabotaža na telekomunikacijah je bila zabeležena v Ljubljani v mesecu juniju. »Dne 23.6.1941 ob treh so neznanci pretrgali v Dravljah pri Ljubljani približno trideset metrov civilne telegrafske linije. Od desetih žic so jih osem odnesli, dve pa pustili na tleh. Zveza med Št. Vidom in Ljubljano še ni vzpostavljena.« To je prva in hkrati edina akcija te vrste v tem mesecu. (Zbornik dokumentov, VI-1-106: 285)

V mesecu juliju je število napadov naraslo, viri jih beležijo kar enajst. Na največjem udaru je bilo območje Ljubljane, kjer so aktivisti izvedli štiri napade.

V večini primerov so bile prekinjene telefonske in telegrafske povezave, s tem, da so saboterji enostavno prerezali žice, ki so potekale po drogovih. Take napade zasledimo v bližini Studenca, na telefonski progi med Ljubljano in Kamnikom, telefonski liniji Ljubljana – Ježica, ter na odseku Ljubljana – Šiška. (Zbornik dokumentov, VI-1-104, 108, 114)

Preostali napadi so bili izvedeni na Gorenjskem in Štajerskem. 18. julija 1941 so v Bohovi (okrožje Maribor) s kleščami prerezali šest daljnovodnih in štiri odjemalne žice med telegrafičnima stebroma. Na Gorenjskem pa je telefonsko - telegrafska linija Ljubljana – Kamnik utrpela dve sabotaži. (Zbornik dokumentov, VI-1-110, 114)

Sledi mesec avgust, v katerem se število napadov na telekomunikacije glede na prejšnji mesec še poveča. Če večino podatkov o napadih v začetnih dveh mesecih lahko dobimo iz okupatorjevih dokumentov, pa v avgustu tudi Slovenski poročevalec poroča o podobnih akcijah.

Skoraj tretjina napadov je bila izvedena na območju Ljubljane. Če so v preteklem mesecu (julij) napadalci zgolj »rezali žice«, pa avgusta za napad uporabijo tudi druga sredstva. V začetku meseca je bil v Šiški uničen centralni telefonski voz, medtem ko so bile v Savljah prekinjene vse telefonske linije. Zaradi sredstva, ki so ga uporabili za sabotažo, je zanimiv napad, ki se je zgodil 5. avgusta 1941 na telefonski liniji Ježica – Ljubljana. Napadalci so hoteli uničiti telefonski drog s pomočjo majhne mine. Napad ni imel željenega učinka, dejstvo pa je, da bi bil bolj učinkovit, kot če bi porezali žice, saj bi delavci, ki bi ga popravljali, potrebovali več časa za popravilo. (Zbornik dokumentov, VI-1-11, 123)

Če v tem »najbolj aktivnem« mesecu na Gorenjskem ni zabeleženega napada, se je na območju, okupiranem s strani Italijanov (če izvzamemo Ljubljano) zgodilo osem sabotaž.

Že 1. avgusta 1941 so bile prekinjene telefonske linije pri Semiču. Na območju med Borovnico in Preserjem so bili napadalci še posebej aktivni. V vsega štirih dneh od 18. do 21.8.1941 so na razmeroma kratki razdalji (Borovnica – Preserje), kar trikrat napadli telefonske in brzojavne žice. (Zbornik dokumentov, VI-1-123, 25, 134)

Na območju Škofljice, kjer je bilo zabeleženih veliko napadov na železniško progo, zasledimo dva napada na telekomunikacije. Enega so dokumentirali Italijani, drugega pa Slovenski poročevalec. Slednji beleži napad konec meseca: »29.8.1941, Škofljica, prerezani vsi vodi«. Napad na liniji Studenec – Ig – Škofljica, pa so zabeležili Italijani: »11.8.1941, pretrgani vojaška in telefonska linija na odseku Studenec – Ig – Škofljica. (Zbornik dokumentov, VI- 1-25, 127)

Na Štajerskem sta bila ugotovljena dva napada. V začetku meseca so: »Doslej neugotovljeni komunisti v noči na 10. avgust 1941, na državni cesti Vransko – Ljubljana, v katastrski občini Zaplanina, trška občina Vransko, med kamnoma 43.5 – 43.6 prerezali žice in požagali brzojavne drogove številka 600, 601, 602«. Poleg tega so saboterji iz dveh brzojavnih drog in posekane smreke, ki so jih položili preko ceste, napravili avtomobilsko oviro. Tako so prekinili vse komunikacije na cesti Vransko – Ljubljana. (ODDA: 291)

Septembra je sledil upad napadov na vsega 7 akcij. Dve sta se odvili na Štajerskem, tri na območju med Postojno in Rakekom, zadnja napada pa sta zabeležena v Prekmurju.

12. septembra 1941 je bil v večernih urah napaden železni steber električnega voda Velenje – Ljubljana. Steber je bil postavljen v bližini pokopališča na Vranskem. Eksplozija je dva cementna temelja deloma odtrgala od tal, preostala dva pa sta bila zvrta. Le dva dni kasneje je bil na državni cesti med Celjem in Vranskim izveden nov napad. Pri kraju Gomilsko v občini Braslovče so napadalci prežagali telefonski in brzojavni drog, ter prerezali vse žice. Okupatorjevi preiskovalci so ugotovili, da so napadalci najprej prerezali žice in šele nato prežagali drog. Prav tako so preiskovalci na podlagi svežih udrtin na drogu ugotovili, da je storilec uporabljal krampež, s pomočjo katerega se je povzpел na drog. (ODDA: 303,304)

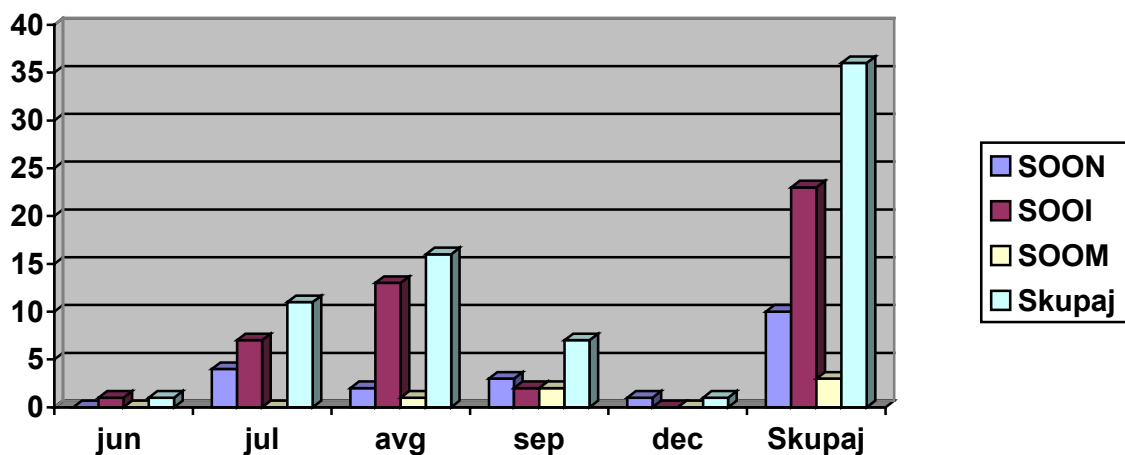
O napadih na italijanskem okupacijskem ozemlju med Postojno in Rakekom je poročal tudi Slovenski poročevalec. Oba napada sta se zgodila v prvi polovici septembra (6. in 9.9.1941). V prvem napadu je bil pretrgan brzojavni, v drugem pa čuvajniški vod. (Zbornik dokumentov, VI-1-31)

V Prekmurju so se osnovale borbene skupine, sestavljene pretežno iz kmečke in študentske mladine. In prav te enote so izvedle napad konec septembra: »Dvakratna prekinitev telefona v okolici Murske Sobote.« (Zbornik dokumentov, VI-1-34: 91)

Zadnje trimesečje pomeni pravo mrtvilo na področju napadov na telekomunikacije. Izvršen je bil le en napad in sicer ob koncu decembra, ko so partizani prekinili telefonsko zvezo med Ljubljano in Polhovim Gradcem. (Zbornik dokumentov, VI-1-222)

Začetno porast in kasnejši nagel upad akcij gre pripisati predvsem temu, da na začetku odpora diverzanti niso bili dovolj dobro opremljeni za napade na druge cilje in so torej izbirali cilje, ki so jih lahko onesposobili.

4.3.1) Tabela 3: Napadi odporniškega gibanja na telekomunikacije

4.4) Napadi na objekte

V to skupino spada več kot petdeset napadov, ki pa jih zaradi različnosti napadenih ciljev komaj še lahko združimo v eno skupino. Prav zato, ker so cilji tako različni, od mostov pa do kozolcev, moramo te napade razvrstiti v več podskupin.

Najštevilnejši so bili zažigi različnih poslopij, ki jih je uporabljal okupator ter rekvizicije. Pod pojem rekvizicije spadajo vlomi v skladišča, praznjenje posestev, ki jih je zaplenil okupator, ropanje koč, kmetij in trgovin, ki so pripadale okupatorjevim sodelavcem. Zadnja večja skupina so napadi na mostove (brez železniških mostov), ostale napade pa zaradi manjšega števila le teh ne bom razvrščal po skupinah.

Akcije so bile zabeležene po vsej Sloveniji. Tovrstni napadi so zahtevali večje število napadalcev, zato so bili razporejeni na območjih, kjer so se leta 1941 zadrževale prve večje partizanske enote. Seveda obstajajo izjeme, predvsem akcije na območju Ljubljane, kjer zaradi okolja večje partizanske enote niso obstajale.

4.4.1) Požigi

Prvo skupino napadov predstavljajo požigi. Tarče požigov so bili različni gospodarski objekti, ki so jih okupatorji ali njihovi sodelavci uporabljali za lastne potrebe.

Prvi tovrstni napadi so bili zabeleženi v mesecu avgustu. V okolici Ljubljane so ognjeni zublji uničili dva objekta. V Črnučah je bil požgan kozolec na katerem so imeli okupatorji spravljeno žito, nedaleč stran, v Vodicach, pa je zagorelo na župnijskem posestvu, ki so ga zaplenili okupatorji. Prav tako so zgoreli kozolci na Gorenjskem, natančneje v Mostah pri Kamniku. (Zbornik dokumentov, VI-1-20)

Preostali požigi so bili v tem mesecu podtaknjeni na območju Štajerske, v okolici Celja. Napade na tem območju sta izvedli Savinjska in Celjska četa. Po ukazu, da morajo čete takoj začeti s sabotажami in vojaškimi akcijami proti okupatorju, sta ti dve enoti pričeli izvajati akcije. Za požige kozolcev in shramb na zaplenjenih posestvih so se odločili, ker je bil to ravno čas žetve in so bili objekti polni dobrin. Prvo požgano posestvo v bližini Celja je pripadalo kmetu Krisperju, ki je bil znan nemški sodelavec.

Nekaj dni kasneje, 4. avgusta 1941, so borci približno ob 23.30, podtaknili požar na župnijskem posestvu v Doberteši vasi, ki leži v občini Žalec. To posestvo je vodil nemški komisar. Še isti dan je druga skupina partizanov v Levcu pri Celju zanetila ogenj v kašči za hmelj, ki je zgorela do tal. (ODDA: 288, 290)

V septembru so največjo požigalno akcijo izvedli gorenjski partizani. Osem partizanov Kamniške čete je ob pomoči štirih bivših delavcev zažgalo tovarno Remec & Co v Duplici, ki je izdelovala smuči za nemško vojko. Napad je bil popoln uspeh, saj je tovarna zgorela do tal.

Tudi na Štajerskem so v tem mesecu zabeleženi napadi, ki pa niso prizadeli tako velikih in pomembnih ciljev, kot je bila tovarna v Duplici. V noči iz 31. avgusta na 1. septembra 1941 je bilo v Ljubnici zažgano veleposestvo, ki so ga zaplenili Nemci. Škoda je bila precejšnja, saj je zgorelo okoli 4000 kilogramov žita, ter mnogo drugih življenjskih potrebščin namenjenih za Nemčijo.

Kljub temu, da je bilo akcij upornikov v Prekmurju leta 1941 manj kot deset, pa aktivisti v Prekmurju vseeno niso mirovali, zažgali so dvajset ton žita v skladiščih pri Lendavi. (Zbornik dokumentov, VI-1-31, 32, 34)

V oktobru in novembru sledi upad akcij, kar gre pripisati slabšim razmeram za tovrstne napade, pa tudi temu, da je pri vseh vrstah akcij opazen trend upadanja ob prehodu v zimo.

Da niso bili cilji zgolj seniki in gospodarska poslopja priča napad v oktobru: »Okoli 17.10.1941, pri Robu v turjaških gozdovih, zažganih šest vagonov lesnega olja, pripravljenega za italijansko armado.« To je bil eden redkih napadov na objekte na italijanskem okupacijskem ozemlju. Tudi v tem mesecu pa je bilo napadeno posestvo. Akcijo je izvedla Belokranjska četa s pomočjo Narodne zaščite iz Novomeškega okraja. V vasi Blatnik na kočevskem so borci zažgali gospodarske objekte, ki jih so jih uporabljali okupatorji, in sicer kozolec, skedenj in dva poda. (Zbornik dokumentov, VI-1-52, 53)

Zadnji zažig so v letu 1941 zabeležili nemški okupatorji: »V noči od 19. na 20.11.1941 je popolnoma zgorelo gospodarsko poslopje na Globokem.« (ODDA: 353)

V decembru tovrstnih napadov ni zabeleženih v arhivih.

Petnajstkrat je bil v objektih podtaknjen ogenj. V veliki večini primerov so poslopja zgorela do tal, tako da lahko rečemo, da so bili napadi uspešni. Največkrat so bile tarče napadov slabše varovana gospodarska poslopja, ki so služila predvsem okupatorju.

4.4.2) Rekvizicije

Rekvizicije različnih vrst blaga so partizani izvajali predvsem za lastne potrebe. Tarča so bila poslopja in trgovine, katerih lastniki so bili okupatorjevi sodelavci. Če je bilo le mogoče, partizani niso rekvizirali blaga ljudem, ki so bili njihovi simpatizerji.

Na Gorenjskem so že v mesecu juliju partizani izvedli prve rekvizicije. V noči iz 27. na 28. julij 1941 so v Duplici iz skladišča ukradli bencin, ki so ga še isto noč uporabili za uničenje nekega lesenega mostu.

Na območju revirjev (Hrastnik, Trbovlje, Zagorje) so borci rekvirirali večjo količino razstreliva. Ob koncu meseca so na dnevnem gradbišču podjetja »Dukič« v Trbovljah vlomili v skladišče, ter odnesli 22,5 kilograma razstreliva. Kot ob rekviziciji na Gorenjskem so tudi revirski partizani z ukradenim blagom kmalu izvedli sabotažo. Razstrelili so železniško progo v bližini elektrarne v Trbovljah.

(Zbornik dokumentov, VI-1-20, 117)

V mesecu avgustu, za razliko od ostalih akcij (železnica, telekomunikacije), ni bilo veliko napadov. Viri poročajo o vsega treh akcijah. Prva je bila delo skupine skojevcev iz Dobrove pri Kropi, ki sta ji pomagala tudi dva partizana. V noči na 3.8.1941 so pri predoru Globoko izropali živilske zaloge delavske kuhinje. V tem predoru so Nemci vršili gradbena dela, cilj napada pa je bila preprečitev obnove predora.

Revirska četa je rekvizicijo izvedla dan pred gorenjskimi aktivisti. V Sv. Marku pri Trbovljah so vlomili v skladišče celjske cestne uprave. Rekvirirali so razna živila in kuhinjsko posodo ter zaboj s 25 kilogrami razstreliva. To in podobne rekvizicije, ki so jih izvajali partizani, so poskušale okupacijske oblasti izkoristiti. Napade so obsodile in partizane obtožile, da kradejo lastnemu narodu. Zadnjo nabiralno akcijo tega meseca so partizani izvedli v Podnartu, kjer so izpraznili vojaško skladišče hrane.

(Zbornik dokumentov, VI-1-12, 131, 141)

Mesec september so zaznamovali napadi na Pohorju, ki so pripeljali do tega, da je bilo to območje nekaj časa celo zaprto in »obkoljeno« s policijo nemškega okupatorja. Napad na lovsko kočo na Klopnem vrhu omenjajo tako partizanski kot okupatorski viri. Ta napad je bil le ena izmed akcij, ki jih je Pohorska četa izvedla na območju Pohorja. V Slovenskem poročevalcu lahko preberemo, da so partizani napadli posestvo na Klopnem vrhu, kjer so zaplenili okoli 800 kilogramov živeža. Okupatorjevo poročilo o akciji je precej daljše. Posestvo naj bi napadlo okoli 25 banditov, ki so se nahajali na Pohorju in so bili zelo dobro oboroženi. Sam napad je bil izveden 5. septembra 1941 v večernih urah. Partizani so kočo najprej obkolili, nato pa je manjša skupina vdrla v kočo in izvedla rekvizicijo. (ODDA: 255)

Oktober je prinesel napade na Štajerskem. Medtem ko ostali deli Slovenije, z izjemo Ljubljane, ne beležijo nobenega napada.

Rekvizicija v Mozirju je zanimiva zaradi plena: »V noči od četrтка na petek, to je od 22. na 23. oktober 1941 približno ob 1 uri zjutraj, je oborožena banda, približno osemnajst do dvaindvajset mož nasilno vdrla v hišo tukaj naseljenega čevljarja Erberta ..., od tam so v nahrbtnikih odnesli okrog 110 parov čevljev in usnja čigar teže še nismo ugotovili.« (ODDA: 328)

Naslednji napad na tem območju opisujejo številni viri, ne samo zaradi napada samega, ampak tudi zaradi posledic, ki jih je imel. Štajerski bataljon je bil zaradi težkih razmer prisiljen izvesti rekvizicijo, saj so bili borci brez prave hrane že kar nekaj časa. Odločili so se, da bodo napadli posestvo na Gomilskem v občini Braslovče. Nemški vir je kratko opisal akcijo: »V noči od 25. na 26.10.1941 je večja komunistična banda napadla posestvo na Gomilskem, občina Braslovče ..., odprli so vse shrambe, si vzeli dosegljive obleke in perilo, kakor tudi vso gotovino ...« (ODDA: 329)

Partizanski vir opisuje natančen potek akcije. Ob desetih zvečer so borci graščino že obkolili. Postavili so zasede proti Gomilskem, Braslovčam in pred samo graščino. Pod vodstvom terenskih aktivistov, dobrih poznavalcev graščine, so ob desetih s silo odprli močna vhodna vrata, tako da je lahko petnajst do dvajset borcev vdrla z dvorišča v notranjost stavbe. (Požun, 1986: 208)

Posledica te akcije je bil boj na Čreti, kjer so Nemci partizane močno napadli. Po akciji na Gomilskem so nemške enote hitro začele zasledovati partizane in jih tudi izsledile, kar je imelo skoraj pogubne posledice za bataljon.

Posebne pozornosti mora biti deležna rekvizicija, ki je bila izvedena v samem centru Ljubljane: »11.10.1941, Ljubljana, Krekov trg ob 11h. Preoblečeni v uniforme mestnih uslužbencev so aktivisti znosili odeje na avto in jih nato odpeljali, kljub kontrolam italijanske okupatorske vojske skozi Vič partizanom.«

(Zbornik dokumentov, VI-1-52: 124)

Konec leta je sledil upad akcij. V zadnjih dveh mesecih lahko zasledimo le dve akciji. Prva je bila izvedena na Globokem, kjer so aktivisti 4. novembra 1941 zaplenili posteljino, krzno in hrano v vili, iz katere so Nemci izselili prebivalce. Na Dolenjskem pa so aktivisti zasedli trgovino v Dečnih Selah (Brežice) in ob rekviziciji aretirali tudi več nemških uradnikov. (Zbornik dokumentov, VI-1-76)

4.4.3) Mostovi

Mostovi predstavljajo najbolj ranljive dele prometnih povezav, zato je razumljivo, da so bili pogosta tarča napadov. V tem delu se bom osredotočil na mostove cestnih povezav. Da pa te akcije le niso tako številne, kot recimo požigi, rekvizicije, lahko pripišemo dejstvu, da rušitev mostu zahteva precej eksploziva, pomembno dejstvo pa je tudi, da so bili pomembnejši mostovi vselej dobro varovani.

V letu 1941 je bilo zabeleženih šest napadov s tremi različnimi sredstvi: eksploziv, razdiranje, bencin.

Prve akcije, katerih cilj je bilo uničenje mostov, beležijo viri ob koncu julija na Gorenjskem. To je bilo obdobje prve splošne vstaje, napade pa so izvedli borci, ki so odhajali v ilegalo. V noči od 28. na 29. julij 1941 so bili na Gorenjskem uničeni kar trije mostovi na reki Bistrici. Prekinjene so bile povezave na cestah Domžale – Ihan – Litija, Domžale – Moravče in Dob – Ihan. V isti noči so poskušali borci s sabotazo prekiniti povezavo, ki preko Gornjega Grada vodi na Štajersko. Minirali so most, ki pa ni bil huje poškodovan, zato pa so na večih mestih cesto zaprli z podrtimi drevesi.

(Zbornik dokumentov, VI-1-11, 20)

To sta edini zabeleženi akciji te vrste v juliju, sta pa predhodnici trem napadom v avgustu. Že v začetku meseca so v noči na 1. avgust 1941 razstrelili cestni most v Mostah, ki je bil sicer nekoliko poškodovan, promet pa ni bil ustavljen. Napada so bili osumljeni trije domnevni pristaši komunistične partije, ki jih je orožniška postaja v Besnici zaprla. Mostov pa niso napadali le z eksplozivom. Če se je pokazala priložnost, so akcijo izvršili z drugimi sredstvi in tako so aktivisti razdrli most čez Bistrico v okolici Domžal. (Zbornik dokumentov, VI-1-20, 131)

V septembru je število napadov upadlo. Zabeležen je en sam napad na Dolenjskem, v okolici Brežic: »Razstrelitev mostu pri postaji Videm – Krško. Promet za par ur ustavljen.« (Zbornik dokumentov, VI-1-34: 91)

V zadnji četrtini leta 1941 je bilo izvedeno še nekaj napadov, najbolj zanimiv pa je bil napad, izveden v okolici Ljubljane, natančneje med Dobrovo in Šujico. Zanimivost pri tem napadu je, da so most poskušali zažgati s polivanjem bencina in metanjem granat. S to akcijo so želeli aktivisti pretrgati cestno povezavo med Ljubljano in Polhovim Gradcem. Most so napadalci le lažje poškodovali. (Zbornik dokumentov, VI-1-222) Tudi ob gorenjski vstaji v decembru leta 1941 so borci Cankarjevega bataljona napadli most. 7. decembra so požgali most čez Soro v Praprotnem. (Jan, 2001: 26)

Iz virov je razvidno, da so bili mostovi kar precejkrat tarča napadov. Kljub temu, da so aktivisti na vse načine poskušali te objekte uničiti, pravega učinka ni bilo. V letu 1941 ni zabeleženo, da bi bil porušen kakšen od pomembnejših mostov.

4.4.4) Drugi objekti

Ostali napadi v tem poglavju so usmerjeni v zelo različne cilje. Napadeni objekti so bila okupatorjeva prevozna sredstva, objekti za prenos električne energije, pa tudi zapori. V tej skupini sem zasledil sedem napadov.

Kmalu po okupaciji se je v Mariboru odvil sploh prvi napad na objekte v Sloveniji: »29.4.1941, ob šestih zjutraj je policijski stržmojster Niederl iz 1. policijskega revirja uradu telefonično sporočil, da so v Studenški ulici, v bližini hotela »trije zamorci«, dogorevata dva osebna avtomobila.« Avto je požgala skupina SKOJ iz Maribora, ker pa

se je napad zgodil ob koncu aprila 1941 ga ne moremo šteti v povezavi z vstajo, ki se je začela v juliju. (ODDA: 242)

Šele tri mesece kasneje je sledil naslednji napad. V Tacnu je Šmarnogorska skupina, Rašiške čete 12. avgusta 1941 napadla vojaški avto, ki so ga okupatorji uporabljali za napeljavo vojaških telefonskih linij.

Septembra sta bila tarča napadov objekta, ki služita za prenos električne energije. Že 4. septembra so v Črnučah uničili razdeljevalec električnega toka, v bližini Tržiča pa so partizani uničili električno centralo. Dejansko je centralo poškodoval delavec elektrarne s tem, da je nasul pesek v kroglične ležaje. Partizani so istočasno razbili visokonapetostne varovalke. (Zbornik dokumentov, VI-1-20, 25, 26)

Napad 6. oktobra 1941 je zanimiv zaradi cilja in učinka, ki ga je imel. Kot cilj je bil izbran ljubljanski velesejem, ki ga je organiziral okupator. Ker pa je OF hotela bojkotirati ta sejem in s tem pokazati svojo moč, je izvedla napad: »Kljub močni, skoraj neprodorni zastraženosti ljubljanskega velesejma sta pod pragom velesejmskega vhoda eksplodirali dve mini. Po tem dogodku ga skoraj ni bilo več Slovenca, ki bi še obiskoval sejem.« (Zbornik dokumentov, VI-1-47: 120)

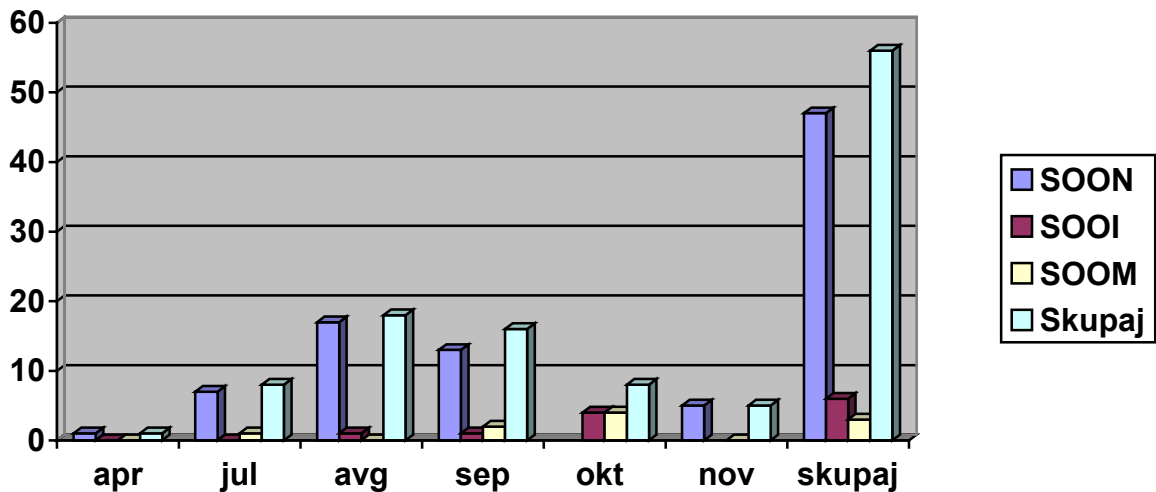
Zadnji napad na objekt v letu 1941 se je odvijal 12. novembra 1941. Ker je bil tarča napada zapor, cilj pa osvoboditev ujetnikov, ta napad komaj da spada v to kategorijo. Ta dogodek opisujejo tako partizanski kot okupatorski viri. Slovenski poročevalec piše: »Trije partizani so z zvijačo vdrli v prostore sodnije v Sevnici ob Savi, aretirali so paznika, ga zaprli v zapor, mu rekvirirali orožje in osvobodili pet na smrt obsojenih borcev OF.« (Zbornik dokumentov, VI-1-76: 167)

Podobno je poročilo okupatorjeve redarstvene policije: »12. novembra 1941 ob 21 25 je vodja sodnih zaporov v Sevnici, po imenu Marko Žibret, telefonično obvestil našo orožniško postajo, da so trije neznani moški nasilno vdrli v sodno poslopje, osvobodili pet političnih zapornikov in skupaj z njimi zbežali neznano kam.« (ODDA: 349)

Najpomembnejše akcije v tej skupini so prav gotovo rekvizicije. Partizani so na ta način pridobivali hrano in ostale dobrine, ki so jih za boj potrebovali. Požigi so bili uspešni, saj je bil večji del napadenih objektov popolnoma uničen. Na mostovih prave

škode ni bilo, ostale akcije pa so imele predvsem propaganden učinek (velesejem in osvoboditev zapornikov).

4.4.5) Tabela 4: Napadi odporiškega gibanja na objekte

4.5) Napadi na živo silo

V to skupino lahko štejemo prek osemdeset napadov na osebe, ki so se zgodili po vsej Sloveniji (italijansko in nemško okupacijsko ozemlje). Zaradi velikega števila napadov je potrebna razdelitev teh akcij v skupine glede na to, kdo je bil cilj napada. To pomeni, da bodo eno skupino predstavljali napadi na okupatorske vojake, policiste in druge delavce, drugo skupino pa napadi na okupatorjeve sodelavce, se pravi Slovence, ki so pomagali okupatorju pri njegovih okupacijskih načrtih. Ločeno pa bom obravnaval napade v Ljubljani in njeni okolici ter napade drugod po Sloveniji. Akcije v Ljubljani so namreč delo druge vrste »partizanov«, kot pa zunaj Ljubljane. Lahko jih imenujemo tudi mestna gverila.

Prvi napad je že v mesecu juniju zabeležil nemški vir: »Neznani storilec je 23.6.1941 med polnočjo in pol eno zjutraj na cesti v Spodnji Polskavi, okrožje Maribor, desni breg, napadel narednika Geigenmullerja. Neznanec ga je od zadaj udaril v obraz in ga ranil v lice v višini ličnice.« (ODDA: 244) To je bil tudi edini napad v tem mesecu.

V juliju je sledila skokovita porast števila napadov. Tako so v Trbovljah našli ubitega gestapovskega funkcionarja, 25. julija 1941 pa je bil v Repčah pri Šmarju ustreljen italijanski oficir. Neznačilen napad na okupatorske vojake so izvedli domačini v Golem pri Želimljah 12. julija 1941. Okoli trideset civilistov je napadlo in pregnalo tri inženirce 85. čete telegrafistov iz gostilne. Ko so Italijani ponovno skušali vstopiti v objekt in narediti mir, so jih domačini zopet napadli in pregnali. Ranjen je bil en inženirec, medtem ko so bili napadalci pregnani s strelji. Ko so na kraj dogodka prišle italijanske okrepitve, so pripravili okoli petdeset oseb, petnajst najbolj sumljivih pa so pridržali. Ta napad ni bil tipičen, oziroma podoben drugim napadom, ki jih opisujejo viri. Večja škoda okupatorju ni bila zadana, vendar so lahko ob tem napadu Italijani dobro videli, da jim tudi ljudstvo, ne samo komunistični uporniki, ni naklonjeno. Vsi napadi, ki so jih izvajale različne skupine ljudi, pa niso bili uspešni. 16. julija 1941 je neznanec streljal proti karabinijerski patrulji borovniške postaje. Nihče v patrulji ni bil ranjen. Le nekaj dni kasneje so bili strelji sproženi proti patrulji finančnih stražnikov v Trebnjem. Napada kažeta, da je želja po uničevanju sovražnikov obstajala, vendar ljudje še niso imeli dovolj znanja in izkušenj, da bi bili napadi uspešni. Konec meseca pa je bil zabeležen prvi smrtonosni strel na okupatorskega vojaka. 19. julija 1941 je skupina štirih napadla in ustrelila nemškega carinika v Pečarju pri Zalogu.

(Zbornik dokumentov, VI-1-8, 11, 84, 108)

Meseca avgusta je število napadov doseglo svoj višek. Napadani pa niso bili zgolj okupatorski vojaki, pač pa tudi njihovi sodelavci po rodu Slovenci. Rašiška četa je sredi meseca napadla avto, v katerem je bil grof Lazarini, nihče od potnikov pa ni utrpel poškodb. Na Gorenjskem je bilo precej poskusov likvidacij. V jeseniški kotlini sta bila ubita dva gestapovca, v Žirovnici pa nemški komisar Horowitz. Konec meseca so bili napadeni tudi denuncianti. Na Lokah v Tuhinjski dolini so ubili znanega izdajalca Pičmoha, prav tako je bil med Črnučami in Trzinom ustreljen konfident – gestapovec Lojze Majhenič, ki naj bi denunciral mnogo vaščanov. Ti napadi so imeli dva cilja: odstraniti nevarnost, ki je partizanskim organizacijam grozila iz vrst slovenskega prebivalstva ter pokazati vsem bodočim okupatorjevim sodelavcem, kakšna kazen doleti izdajalce.

Tudi v drugi polovici meseca so sledili napadi na izdajalce. Ti napadi niso bili naključni, ampak so manjše skupine partizanov, ki so bile vnaprej določene, iskale osebe, ki so bile osumljene izdajstva. Naloga skupine je bila likvidacija oziroma privedba osumljenca. Tako akcijo viri beležijo 20. avgusta 1941, ko so v Palovčah trije aktivisti aretirali domnevnega denuncianta Hribarja ter ga pod njegovo hišo likvidirali. Podoben napad je bil zabeležen tudi 26. avgusta 1941, ko sta partizana likvidirala kulturbundovca in izdajalca. (Zbornik dokumentov, VI-1-8, 12, 20, 32)

Na italijanskem okupacijskem območju v tem obdobju napadov na izdajalce ni bilo. Viri pa so zabeležili tri napade na italijanske vojake. V začetku meseca, 3. avgusta 1941, so na železniški progi Škofljica - Šmarje z rafalom iz lahke strojnice partizani napadli štiri vojake, ki so patroljirali in nadzorovali železniško progo. V napadu so ranili enega vojaka. Še istega dne so neznanci napadli patroljo finančne straže na območju Žilje - Grduni s kamenjem. Ranjen ni bil nihče, prav tako kot ni bilo ranjenih v napadu 12. avgusta 1941, ko so neznanci nekajkrat ustrelili proti šotoru straže pri predoru med Gradcem in Črnomljem. (Zbornik dokumentov, VI-1-123, 130)

Zadnji uboj v mesecu avgustu se je zgodil, ko so orožniki pregledovali kmetijo na Planini, kjer naj bi se skrivali partizani. Ti partizani so predstavljali ostanek Celjske čete, zaradi izdaje pa so bili obkoljeni na skednju. Ko je prišel vodja orožniške postaje Neuwirth na kraj dogodka, se je povzpел na skedenj, da bi ga preiskal. Pri tem pa so ga partizani skozi luknjo v skednju z dvema streloma prestrelili, tako da je bil na mestu mrtev. Partizani so mu vzeli pištolo in zbežali. (ODDA: 279)

Kot pri vseh skupinah napadov, je septembra sledil upad števila le-teh. Akcije so bile v začetku meseca usmerjene proti okupatorjevim vojakom.

V Stični sta bila ubita italijanski oficir in vojak, v Domžalah pa nemški vojak, kateremu so napadalci zaplenili orožje. V Gameljnah so partizani obstreljevali avto, v katerem so se prevažali okupatorski delavci. Težko so ranili enega izmed njih, avto pa so onesposobili za nadaljno vožnjo. Tudi septembra so bili cilji napadov denuncianti. Prvi izmed njih je bil ubit v kamniškem okraju. Gozdarja, ki je bil vsem znan izdajalec, so ustrelili v Kolovcu. Napadani pa so bili tudi Italijani: »1.9.1941, ob treh zjutraj so v gozdu skrite, neznane osebe na progi v občini Vrhnika s tremi streli iz puške in dvema

iz samokresa, ter s tremi granatami napadli patroljo štirih vojakov. Moštvo je odgovorilo s streli, nihče pa ni bil ranjen.«

(Zbornik dokumentov, VI-1-25, 31, 34, 146)

Take sreče pa ni imel rezervni policist, ki je bil ranjen pri Sv. Arehu na Pohorju. V začetku septembra, 3. septembra 1941, so se pohorski partizani spopadli z Nemci. Gestapovci in žandarji so pripravili zasedo, na katero je naletela petčlanska patrolja. Po kratki borbi so se tako partizani kot okupatorji umaknili. Policist, ki je bil v borbi ranjen, je kasneje umrl. (ODDA: 254)

Oktober se je upadanje napadov nadaljevalo. Prva napada sta bila zabeležena v Beli krajini. V Sodevcah pri Starem trgu na Kolpi je bil ubit denunciant Marko Mihelič. Da pa izdajalci niso bili zgolj moškega spola, dokazuje poskus likvidacije v Metliki. Streli so padli na izdajalko Vido Fuks, ki je bila ranjena. Povod za napad je bila njena izdaja narodnoosvobodilnih organizatorjev, za kar je prejela 5000 lir nagrade.

Zadnja napada sta se pripetila v predelu Črnomlja. V Malem Nerajcu so neznanci napadli Antona Turka. Nanj je streljala oseba iz neposredne bližine. Krogla je Antona lažje ranila v desno stran lica in zadela v trebuh nekoga, ki je bil medtem v bližini. Napadalca je spremljal neznanec, ki je bil oborožen z vojaško puško, po izvršenem napadu pa sta se oba umaknila v bližnji gozd. (Zbornik dokumentov, VI-1-53)

V zadnjih dveh mesecih leta 1941 so bili zabeleženi štirje napadi. V novembru sta bila ubita dva denuncianta, 18. novembra 1941 je bil na smrt obsojen in ustreljen denunciant Malc Andrej iz Unca pri Rakeku. Le dva dni kasneje pa so aktivisti uspeli likvidirati župana v Sromljah (Brežice), ki je bil eden od najsposobnejših okupatorjevih sodelavcev.

V zadnjem mesecu leta 1941 so partizani napadli patroljo šestih mož v okolici Polhovega Gradca, ubili so tri nemške vojake, ostali trije pa so ostali nepoškodovani. Napadalci so se po napadu razkropili po nemškem ozemlju.

(Zbornik dokumentov, VI-1-52: 222)

4.5.1) Območje Ljubljane

Območje Ljubljane obravnavam posebej iz dveh razlogov. V Ljubljani se je namreč na razmeroma majhnem območju zgodilo veliko število napadov, napadalci pa v večini primerov niso bili partizani, pač pa aktivisti OF in narodne zaščite.

Prvi napadi na italijanske vojake so na širšem območju Ljubljane zabeleženi že v mesecu juniju. 23. junija 1941 so potekale protiitalijanske demonstracije v krajih Šmartno, Kašelj, Vevče in Sostro. V Vevčah je neki italijanski stotnik skušal aretirati dve osebi, a sta se aretaciji uprli. Ena od oseb je stotnika ugriznila v roko ter ga lažje ranila. V Sneberjih pa je skupina Slovencev na poziv »stoj« trikrat ustrelila proti Italijanom brez posledic. Italijanski vojaki so na strele odgovorili s povratnim ognjem in ubili enega protestnika. (Zbornik dokumentov, VI-1-87)

V juliju so bili zabeleženi štirje napadi. V bližini nemško - italijanske meje na vzhodu Ljubljane, so neznanci ubili in razorožili dva nemška vojaka. Ob koncu meseca, 29. julija 1941, pa je neznanec ubil nemškega vojaka s strelom iz samokresa. (Zbornik dokumentov, VI-1-8, 114)

V naslednjih dveh mesecih pa je prišlo do preobrata. Za vse vrste napadov je značilna porast v avgustu ter upad v septembru. V Ljubljani pa se je več akcij zgodilo v mesecu septembru.

Že v začetku avgusta so pred kinom »Matica« ustrelili nemškega delavca, krogla naj bi mu prebila čelo, le nekaj dni kasneje pa so aktivisti ranili jugoslovanskega žandarja, ki naj bi služboval pri Italijanih. Vsi napadi, ki so se v tem obdobju pripetili v Ljubljani kažejo na to, da so bile likvidacije izvedene iz neposredne bližine. Na skoraj identičen način so bile izvedene še tri akcije na območju Ljubljane. V Šiški in na Brdu sta bila ubita okupatorska agenta, čez par dni pa še policijski konfident na Bleiweisovi cesti. Ob koncu avgusta so aktivisti s podtaknjeno bombo hoteli ubiti policijska agenta v Ljubljani. Na srečo agentov je bila odkrita še preden je eksplodirala. (Zbornik dokumentov, VI-1-11, 12, 157)

V začetku septembra sta bila ubita denunciant in italijanski vojak: »Brdo pri Ljubljani, ustreljen denunciant, isti dan je bil na Večni poti ustreljen italijanski fašist«. Napadi so si

v tem mesecu sledili zelo hitro. Že 4. septembra sta dva mladince v Ljubljani napadla tri Italijane. Medtem ko je oficir mirno predal svoje orožje, sta poskušala karabinjer in agent pobegniti, a sta bila pri begu ranjena. Mladinski del OF je bil v Ljubljani zelo aktiven. Še isti dan ko so bili razoroženi trije Italijani, je neznan mladinec na Ljubljanskem gradu zabodel italijanskega oficirja. S tem pa še ni bilo konec akcij mladincev. 5. septembra je italijanski oficir izzval prepir, zaradi tega sta ga Ljubljančana razorožila ter vrgla v Ljubljanico. Oficir je umrl, saj ni znal plavati in se je utopil. Vse akcije pa niso bile uspešne. Ko so dvema podčastnikoma italijanske vojske poskušali odvzeti orožje, je prišlo do streljanja, v katerem sta bila napadalca pognana v beg. Še zadnji napad v septembru je bil zabeležen 25. septembra 1941, ko so neznanci streljali na tri podčastnike ter enega ranili. (Zbornik dokumentov, VI-1-25, 31, 157, 165)

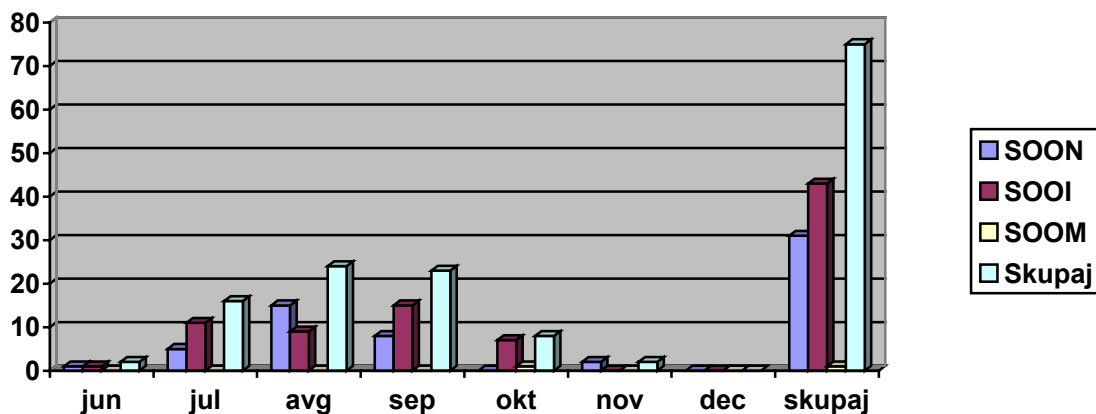
Zadnja četrtina leta je prinesla zatišje tudi v Ljubljani. V oktobru sta bila napadena denuncianta. Po predhodni sodbi »slovenskega ljudstva« so padli streli na »izdajalca in italijanskega policijskega vohuna«, dr. Hacina. (Zbornik dokumentov, VI-1-52)

Partija je poleg množične politične organizacije OF in Mladinske OF organizirala v Ljubljani že v prvih dneh borbene grupe, ki so imele nalogo boriti se proti okupatorju sredi okupiranega mesta. Razvoj borbe v Ljubljani, ki je bila tedaj srce narodnoosvobodilnega gibanja slovenskega naroda, je zahteval, da se organizacijske oblike razširijo in izpopolnijo. Na eni strani se je ustanavljala Narodna zaščita, na drugi strani pa je nastala čvrsto organizirana VOS OF.

Napadi na osebe so največkrat izvedene akcije na slovenskem ozemlju v letu 1941, predstavljajo kar osemdeset napadov na okupatorje in njihove sodelavce. Da so ti napadi tako številni, gre pripisati dejstvu, da so bili napadeni posamezniki zelo lahka tarča za napadalce. Napadi so se vršili predvsem v večernih urah in v večini primerov na le enega človeka. Za uboje so aktivisti uporabljali različna sredstva, največkrat strelno orožje. V veliki večini, okoli petdesetkrat, so bili tarča okupatorji. Manj (petindvajset) pa je bilo ubojev okupatorjevih sodelavcev. Ti napadi so imeli velik odziv tako pri domačem prebivalstvu, kot tudi pri okupatorju. Zaradi velikega števila umorjenih vojakov, predvsem Italijanov, so okupacijske oblasti uvedle policijsko uro in niso dopuščale, da bi vojaki sami patroljirali, pač pa so bile patrolje sestavljene iz več

vojakov. Ti napadi so vnesli nemir v okupatorjeve vrste. Uboji denunciantov so močno vplivali na Slovence. Po teh akcijah je bilo veliko manj ljudi pripravljenih sodelovati z okupatorjem.

4.5.2) Tabela 5: Napadi odporniškega gibanja na živo silo

4.6) Vojaški spopadi partizanskih enot z okupatorjem

To poglavje zajema večje spopade med partizani in okupacijskimi enotami na slovenskih tleh v letu 1941. Poudarjeni so predvsem prvi večji organizirani napadi partizanov na sovražnikove enote (orožniške postaje). Na drugi strani pa akcije, ki so jih izvajale nemške in italijanske enote, da bi uničile in onemogočile delovanje prvih večjih partizanskih enot. V mislih imam predvsem t.i. »hajke«, ki so sledile partizanskim akcijam z namenom, da bi upornike izsledili, obkolili in uničili. Ter napade na partizane in njihove tabore, ki so bili posledica izdajstev.

Na podlagi tega sem razvrstil akcije glede na to, kdo je bil v določenem spopadu napadalec.

Do meseca avgusta viri ne beležijo večjih spopadov. To gre pripisati dejstvu, da se večje partizanske enote še niso formirale.

Avgusta pa so bili partizani že na taki stopnji organiziranosti, da so lahko pripravili in tudi izvedli večje akcije. Zato so tako partizanski, kot tudi okupatorski viri v tem mesecu zabeležili prve večje spopade.

Ognjeni krst, kot ga imenuje Slovenski poročevalec, so partizanske enote doživele sredi avgusta. Na Jelovici se je 8. avgusta 1941 vršila bitka med partizansko četo in dvema četama nemške vojske. Nemci so poslali v boj 400 mož, oboroženih do zob. Na razpolago so imeli težke strojnice in dva »brdska topa«. Partizanska četa, ki je štela 60 borcev, jih je sprejela z ognjem, dve uri odbijala njihov napad, ter jim prizadejala izgube. Po prvih podatkih naj bi padlo deset nemških vojakov. Pred sovražnikovo premočjo se je partizanska četa umaknila. V boju je padel en partizan.

(Zbornik dokumentov, VI-1-13)

Drugi viri bolj natančno poročajo o tem spopadu. Pravijo, da so bili okupatorji obveščeni, da se Cankarjev bataljon zadržuje nekje na Jelovici in da so zato s patroljami preiskovali teren. Nemci so prodrli skoraj do partizanskega tabora na Jelovici. Straže, ki opazovale okolico, so Nemce opazile šele tedaj, ko so bili od tabora oddaljeni borih 500 metrov. Poveljnik se je odločil, da bodo partizani borbo sprejeli in je razporedil borce na vnaprej izbrane obrambne položaje. Nemci so sistematično prodirali proti taboru, saj so imeli veliko premoč v moštvu in orožju. Partizani so se po kratkem boju odločili za umik na vrh Jelovice. Padli so trije partizani, Nemci pa naj bi imeli 30 mrtvih in nekaj ranjenih. (Bertoncelj, 1961: 385)

Prvi napad na žandarmerijsko postajo so partizani izvedli v Zagorju. Partizani rudarskih revirjev so v noči od petka na soboto (8. na 9. avgust) napadli žandarmerijsko postajo v Zagorju. Vrgli so več ročnih granat in nato obstreljevali postajo s puškami. Istočasno je drugi oddelek z ročnimi granatami in puškami napadel kasarno obratne straže. Po polurni borbi so se partizani umaknili. Okupatorji so imeli več mrtvih in ranjenih. Partizani so se umaknili brez žrtev. Isto noč so razrušili cesto med Trbovljami in Zagorjem ter uničili telefonsko in telegrafsko omrežje, da bi komunikacijsko osamili napadeno orožniško postajo. (Zbornik dokumentov, VI-1-14) Eden izmed partizanov, ki je bil prisoten v napadu, opiše natančen potek napada. Pred glavnino so odšle na območje Zagorja tri patrolje. Prva je imela nalogo minirati most v Zelencu in tako preprečiti prihod Nemcev iz Trojan. Druga četa je odšla na vzhodno stran Zagorja v

smeri proti Trbovljam, da bi v Bevškem grabnu preprečila prihod trboveljske posadke. Tretja pa naj bi združila vod visoke električne napetosti z telefonskim omrežjem. (Zakonjšek, 1980: 292) Za glavni napad so partizani določili štiri skupine po šest borcev, ki naj bi udarile vsaka s svoje strani, točno pol ure po polnoči že 9. avgusta 1941. Skupino za glavni napad je sestavljalo približno 40 mož. Presenečenje ob napadu pa ni bilo popolno. Znak za napad je poveljnik izdal nekaj pred dogovorjenim časom. Zato je partizane opazila patrulja, ki je bila v tistem času na obhodu. Partizani so vseeno napadli poslopje, kjer je bila postaja. Nemci so odgovorili s streljanjem. Ker ni kazalo, da bi partizani uspeli, pa tudi streliva jim je zmanjkovalo, je poveljnik izdal ukaz za umik. Napad je trajal približno pol ure. Partizani so se organizirano umaknili.

Patrulje, ki so imele nalogo izolirati Zagorje, so bile le delno uspešne. Prva je ostala brez dela, ker ni dobila razstreliva, druga je opravila svojo nalogo, tretja pa zaradi prezgodnjega napada na Zagorje ni prekinila telefonske zveze s Trbovljami. Na pomoč posadki so zato prihitele okrepiteve – šest tovornih avtomobilov. (Požun, 1986: 234, 236) Spopadi so se v tem obdobju odvijali tudi na območju Kamnika in Moravč, vendar niso imeli večjih razsežnosti. (Zbornik dokumentov, VI-1-20)

O prvi večji partizanski akciji na Štajerskem poročajo številni viri. Poročilo mariborske izpostave kriminalne policije o napadu na orožniško postajo v Ribnici na Pohorju je zelo temeljito. Napad je bil izvršen v noči na 12. avgust 1941. Poslopje orožniške postaje je stalo sredi vasi, v trenutku napada je bila v njej posadka štirih mož, trije orožniki in en pomožni policist. Ko so se orožniki okoli pol desetih odpravljali spat, so zaslišali glasno govorjenje in petje v slovenskem jeziku. Eden od stražnikov se je odpravil ukazat mir, v trenutku, ko je stopil iz poslopja, pa so nanj izstrelili dva do pet strellov. Orožnik je bil hudo ranjen. Kasneje je bil napaden tudi vodja te postaje. Ko je zapuščal gostilno, so nanj streljali partizani. Vodja postaje je bil ubit, kakor tudi župan, ki mu je prihitel na pomoč. (ODDA: 250–251)

Partizansko poročilo o akciji je dokaj kratko. 16 ljudi je izvedlo napad na Ribnico na Pohorju. Pri tem so ubili župana Witzmana, komandanta žandarmerije in enega pomožnega policista. En žandar je bil ranjen. Slabost akcije je bila v tem, da partizani niso zaplenili nič orožja ali hrane. Politični odmev akcije pa je bil dober.

(Zbornik dokumentov, VI-1-34)

Konec meseca je bila napadena karabinjerska postaja na Turjaku. 30. avgusta 1941 so partizani napadli postajo, jo obstreljevali s puškami in strojnico ter ranili nekaj karabinjerjev. Napad je izvedel del Mokrške čete pod poveljstvom Ljuba Šercerja. Ta napad je bil prvi poskus zavzetja utrjenega položaja. Napad ni bil uspešen.

(Zbornik dokumentov, VI-1-25)

Kot večji spopad lahko obravnavamo nemški napad na Celjsko četo. Slovenski poročevalec piše, da je celjske partizane (Celjska četa) nek kmet dvakrat izdal, toda obakrat so se spretno umaknili brez lastnih izgub in s težkimi izgubami za nemške žandarje. Izdajalca so partizani ujeli in ga hoteli likvidirati, zaradi žene in otrok pa so se ga usmilili. V zahvalo jim je kmet pripeljal trideset žandarjev in gestapovcev, ki so partizane obkolili. Ubili so enega žandarja, sami pa so izgubili štiri tovariše.

(Zbornik dokumentov, VI-1-31)

Tudi okupatorjev vir je opisal isto dejanje. Potrdil je izdajo nekega Slovenca. Ko so orožniki prišli na kmetijo, so se partizani skrili v skedenj. Po streljanju je nastalo zatišje, okupator je šest ur oblegal mlin. Ko je padel mrak, so se napadalci zbali, da bi uporniki zbežali in so žažgali skedenj. Padlo je nekaj strelcov, partizani pa naj bi naredili samomore. Eden od partizanov pa je vendar poskušal zbežati in med begom ranil orožnika, a je bil tudi sam ubit. (ODDA: 280–281) V avgustu so gorenjski partizani načrtovali še en napad. Nameravali so napasti zapor v Begunjah in osvoboditi okoli 300 zapornikov. Do napada zaradi hudih udarcev, ki so jih utrpele enote na Gorenjskem in slabe konspiracije, ni prišlo. (Klanjšček, 1978: 108–109)

Sledi mesec september, v katerem se je odvilo tudi največje število akcij. Na italijanskem okupacijskem ozemlju sta zabeležena dva spopada. V noči iz 6. na 7. september 1941 so belokranjski partizani napadli med Črnomljem in Gribljami italijansko terensko kolono, pri tem sta bila dva vojaka ubita in dva ranjena. Na pomoč so prišli še finančni stražniki, od katerih je bil ubit en podoficir. Partizani so se brez težav umaknili.

Na južnem robu Ljubljanske kotline so 11. septembra 1941 Italijani poskušali prodreti v Iški Vintgar. Kar dva kamiona italijanskih vojakov sta napadla partizansko patroljo pod Krimom, a so se partizani uspešno branili in napadalce pognali v beg.

(Zbornik dokumentov, VI-1-26, 31)

V sklopu akcij, ki jih je Pohorska četa v septembru izvedla na Pohorju, je zabeležen tudi napad na kočo na Klopnem Vrhu, ki so jo zasedli žandarji in gestapo. Prišlo je do spopada na odprtem terenu. Boj je trajal dve do tri ure, morala čete je bila odlična. Padlo je sedem žandarjev, več pa je bilo težko ranjenih. Žandarji so pobegnili, partizani pa so kočo izpraznili in zažgali. Akcija je imela političen odmev po vsej Štajerski. (Zbornik dokumentov, VI-1-34)

Ta napad beležijo tudi nemški viri. 17. septembra 1941 so banditi z veliko premočjo 60 do 100 mož, ki so bili oboroženi z vsem mogočim orožjem, s težkimi in lahкими strojnícami, ročnimi bombami in puškami, napadli ta oddelek in ga prisilili, da se je umaknil k Sv. Lovrencu. Dejansko sta napad izvedla dva voda Pohorske čete, ki je tedaj štela 24 mož. (ODDA: 264)

V istem času (21. septembra 1941) so v okolici Moravč deli 171. rezervnega policijskega bataljona napadli na Sv. Mohorju pri Moravčah devet partizanov Moravske čete, ki so se na odličnih položajih branili do večera. Ko so Nemci dobili okrepitev, se je četa prebila skozi obroč in se umaknila. (Zbornik dokumentov, VI-1-37)

Akcije ki jih je v tem mesecu izvedla Rašiška četa, so bile krive, da so Nemci požgali vas Rašica. To je bila prva požgana vas na slovenskem v drugi svetovni vojni.

Prvo akcijo so borci izvedli 6. septembra 1941, ko so pri Gameljnah uničili nemško motorno vozilo in enega vojaka ranili. Že 18. septembra 1941 pa so iz zasede popolnoma uničili avtomobil s petčlansko posadko. Po tej akciji so se Nemci znesli nad Rašico, ljudi pa izselili. (Klanjšček 1978: 134)

Zadnji spopad v septembru je bil posledica izdaje. 20. septembra 1941, približno ob pol treh popoldne, je prišla v Šmartno ob Paki petčlanska partizanska skupina, ki je bila oborožena z vojaškimi puškami, in se tam utaborila v gozdu na Velikem vrhu. Ko so to izvedeli okupatorji, so tja poslali sile policijskega bataljona Celje. Z orožniki tamkajšnje postaje so prodrli proti taboru komunistov. V boju, ki je trajal približno pol ure, je bil ubit policijski stražmojster in en partizan. (ODDA: 305)

Oktober je minil v znamenju italijanske ofenzive (od 6. do 28. oktobra 1941) v ljubljanski pokrajini. Italijani so s to »hajko« želeli pregnati partizane s krimskega področja. Kljub tem »očiščevalnim akcijam« Italijanov so partizani izvedli dva velika napada.

Prvi napad se je odvil 18. oktobra 1941, ko so partizani vdrli v Lož in napadli italijansko posadko. Pobili so 25 italijanskih vojakov in 6 fašistov. Večje število teh ali onih je bilo ranjenih, prav tako so partizani pobili večje število konj in mul ter zažgali vojaški avto. Ujeli so 6 vojakov in enega oficirja in jih odvedli s seboj. V boju so padli trije partizani, en je bil težje, trije pa lažje ranjeni. Ta napad je bil zelo dobro pripravljen. Natančno so pripravili načrt in pokazali vsakemu borcu na posebni skici razpored okupatorja v postojankah. V napadu je sodelovalo 59 partizanov. Presenečenje pa ni uspelo, ker je bila posadka alarmirana. (Zbornik dokumentov, VI-1-54, 127)

Italijani so podrobneje opisali napad. Dne 19. oktobra 1941, okrog pol šestih popoldne, je uporniška, v manjše oddelke razdeljena skupina, istočasno napadla v naselju Lož. Napadli so naslednje objekte: častniško menzo, stanovanje moštva baterije, poštni urad, urad baterije in njeno konjušnico. Iz mnogih podrobnosti je razvidno, da so akcijo do podrobnosti organizirali in izvršili domači ljudje. Italijani so sklepali, da je bilo delu prebivalstva že prej znano, kaj se bo zgodilo, saj v času napada ni bilo nikjer nobenega civilista. Napad, ki je bil, kakor že rečeno, odlično organiziran v vseh podrobnostih, je imel namen posadko popolnoma uničiti in to na način, ki je karakterističen za partizane: nenaden, kratek in silovit. Italijani so sami opisali način izvršitve napada. Istočasno je napadlo pet skupin partizanov, ki so bili oboroženi z lahкими strojnícami, puškami in ročnimi bombami. Hkrati so napadli vse dele posadke, obenem pa je bila zaprta cesta Stari trg - Lož, da bi preprečili prihod najbližje posadke na kraj napada. Po italijanskih podatkih je bilo 18 vojakov ranjenih in sedem ujetih. Seznam padlih Italijanov v Ložu se ni ohranil, po izjavah očividcev pa je padlo v borbi za Lož 20 Italijanov. Skupno s tistimi, ki so prihiteli na pomoč iz Starega trga in padli v zasedo pri Ložu, so imeli Italijani med 35 in 40 mrtvih. (Zbornik dokumentov, VI-1-175) Toda podatek o italijanskih žrtvah, ki ga navaja partizanski vir, ni natančen. V obeh napadih (Lož, Bezuljak) so imeli Italijani tri padle, 23 ranjenih in 7 pogrešanih vojakov in oficirjev, partizanski bataljon pa šest ranjenih in enega padlega borca. (Klanjšček, 1989: 69)

Istega dne se je zgodil nov napad na tem območju. Borovniška četa, ki je bila del Krimskega bataljona, je v noči iz 19. na 20. oktober 1941, napadla Bezuljak ter pobila skoraj vso posadko. Zadnje dejstvo ne drži, saj se je seznam mrtvih in ranjenih Italijanov v tem napadu ohranil.

Italjansko poročilo je daljše in natančnejše. Napad na 112. delavsko inženirsko četo, nameščeno v Bezuljaku, se je začel 20. oktobra 1941 ob 2.15 uri s strelom iz puške. Temu so sledile številne salve in eksplozije ročnih bomb. Partizani so v napadu uničili večjo količino eksploziva. Po približno deset minutnem streljanju je močna detonacija opozorila italijansko moštvo, da je zletela v zrak baraka, v kateri je bilo okoli 300 kilogramov eksploziva. Po italijanskih podatkih je napad terjal življenja treh vojakov, pet pa je bilo lažje ali težje ranjenih. (Zbornik dokumentov, VI-1-55, 175, 176)

Tretji večji napad se je zgodil na Štajerskem. Šoštanj je bilo prvo mesto, ki so ga zasedli partizani, vendar samo za nekaj ur. Partizanski viri, ki pričajo o napadu, so zelo skopi z informacijami. 8. oktobra 1941 ponoči so partizani vdrli v mesto Šoštanj. Razstrelili so most čez Pako, oplenili trgovino enega in zažgali žago drugega nemškega simpatizerja. Tudi na občini so zanetili požar in napadli žandarmerijo. Zanimivo je, da v teku akcije orožnikov, ki so bili v Šoštanju, ni bilo na spregled.

Ker je bilo nemško nasilje (ustrelitve, preseljevanje) nad prebivalci na Štajerskem silovito, so partizani morali izvesti akcijo, ki bi dvignila zaupanje vanje in dvignila narodno zavest. Prav za ta napad so se združile tri čete (Pohorska, Savinjska in Revirska) in formirale Štajerski bataljon. Akcija je bila dobro pripravljena. Partizani so postavili zasede, prvo ob cesti Šoštanj – Velenje in drugo v Penku ob cesti Šoštanj – Šmartno ob Paki. Po obeh cestah bi lahko v Šoštanj prišle nemške okrepitve. Skupine so prerezale tudi telegrafске in brzojavne žice. Eksplozija mostu v Penku je bila znak za napad. Partizani so vdrli v Šoštanj in izvršili zadane naloge. Čeprav je skoraj ves napad potekal brežhibno, pa se je vseeno nekaj izjalovilo. Vsi tisti prebivalci, ki so jih imeli partizani na spisku za likvidacijo, so ob streljih zbežali in se poskrili. Če bi do zajetja in obračuna s temi ljudmi prišlo, bi bil napad skoraj popoln. Partizani so imeli mesto v oblasti nekaj ur. (Zbornik dokumentov, VI-1-54; Zakonjšek, 1980: 441-447)

Zadnja akcija v tem mesecu, imenovana bitka na Čreti, je posledica nemškega zasledovanja partizanov. Po uspešni rekviziciji (na Gomilskem) so se partizani umaknili v taborišče na Čreto. Še isti dan so začeli Nemci prodirati proti taborišču. Partizani so na obrambnih položajih vztrajali in Nemcem niso pustili, da bi prebili obrambo. Še isto popoldne je bila bitka končana. Partizani so se v več skupinah umaknili z Dobrovelj, ker

so Nemci poskušali obkoluti območje, da bi partizane s svojo premočjo uničili.

(Zakonjšek, 1980: 460–465)

V novembru je število akcij upadlo na tretjino števila akcij v septembru.

V noči med 2. in 3. novembrom 1941, so slovenski partizani napadli nemško posadko v Bučki na preselitvenem ozemlju. Nemci so imeli nekaj žrtev (ranjen orožnik), partizani pa so izgubili enega tovariša, dva sta bila ranjena. Poslopje posadke je bilo močno poškodovano od ročnih granat. Akcija je imela med ogroženim slovenskim prebivalstvom velik odmev. Ta akcija je bila del širšega načrta, da bi na tem območju (Posavje) k uporabi dvignili prebivalstvo, ki jim je grozila izselitev s tega območja.

(Zbornik dokumentov, VI-1-63)

Že 1. novembra 1941 so bili partizani izdani v vasi Sv. Lena pri Javorju v okolici Celja. Po prihodu orožnikov se je začelo obstreljevanje. Boj je trajal približno pol ure. Partizani so se hitro umaknili in pustili za seboj štiri mrtve in trideset nahrbtnikov. Nemci so v tej akciji obkolili Štajerski bataljon, ki je po boju na Čreti odšel proti Brežicam, da bi na izselitvenem pasu severno do reke Save dvignil splošni upor. (ODDA: 338)

V zadnjem mesecu leta 1941 je število spopadov zopet naraslo. Glavne akcije so se odvijale na Gorenjskem (jeseniški in bohinjski kot, Dovje – Mojstrana ter Selška in Poljanska dolina) kot del splošne vstaje v tem delu Slovenije.

Slovenski poročevalec omenja tri akcije v tem času. 9. decembra 1941 so se na območju Sv. Mohorja partizani spopadli z nemško četo 46 mož. Nemci so imeli dva ranjena, bojišče pa so zapustili, ker so bili prepričani, da so prešibki za večji spopad z partizani. Tudi partizani so imeli dva ranjena. Dva dni kasneje je policijska enota prišla v tabor na Sv. Mohorju, ki je bil takrat že izpraznjen. Zasedovanje bataljona pa se je nadaljevalo. Zadnji spopad se je zgodil 12. decembra 1941, borci so se spopadli z močno nemško enoto. Partizani so uporabili taktiko zasede. Po kratkem boju so razbili Nemce. Na bojišču je ostalo 46 mrtvih Nemcev. Partizani so imeli dva mrtva in štiri ranjene.

(Zbornik dokumentov, VI-1-78; Jan, 2001: 27)

Ta napad se je odvijal na pobočjih Mladega vrha, kjer je bila skoraj popolnoma uničena patrola 2. čete 181. rezervnega policijskega bataljona. Nemci so partizane zasledovali na poti na Blegoš. Partizanski poveljnik se je odločil, da bodo Nemce počakali in jih napadli iz zasede. Nemci so se v koloni približevali partizanom, pred zasedo pa so se

strnili zaradi naključja – opazovali so lov policijskih psov na zajca. Ko so se dovolj približali, so partizani napadli. Rešil se je samo en nemški vojak. K temu je močno pripomogla formacija, v kateri so se Nemci približevali partizanom.

(Mikuž, 1960: 258)

V predelu Bohinj in Dovje-Mojstrana se je 15. in 16. decembra 1941 začel dobro pripravljen in organiziran splošni upor, ki naj bi se v povezavi z akcijami Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini in predelu Jelovice razširil po vsej zgornji Savski dolini.

16. decembra se je v Dovju zbrala močna uporniška skupina z namenom, da razoroži tamkajšnjo orožniško postajo in obmejno posadko v Mojstrani. Borci so razorožili orožniško postajo v Dovjem, zatem pa so odšli v Mojstrano, kjer so bili že zbrani ostali uporniki, pripravljeni za napad na nemško graničarsko kasarno. Tu so uporniki naleteli na odpor. V borbi je padel en upornik, ranjen pa je bil komandant nemških graničarjev.

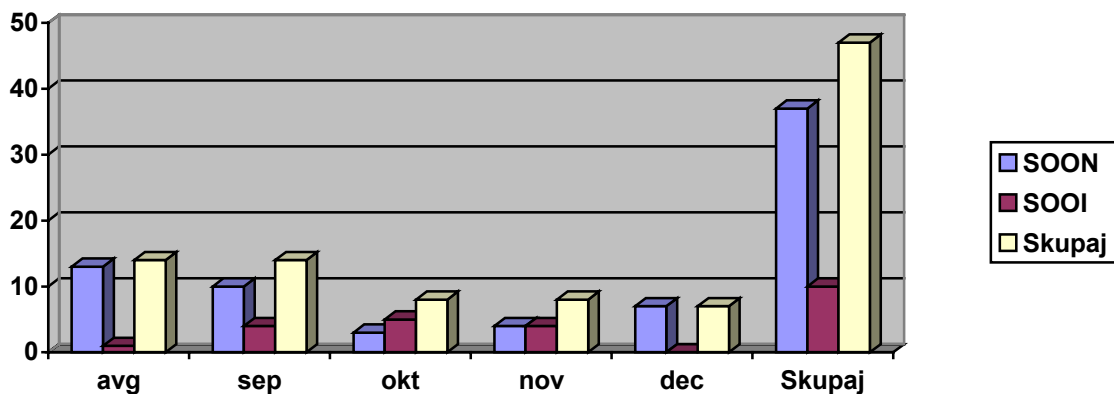
Vstaja v Bohinju zaradi izdaje ni uspela. Uporniki so sklenili, da bodo minirali železniško progo v Soteski, zaustavili jutranji vlak, ter se z njim odpeljali v Bohinjsko Bistrico, kjer naj bi razorožili tamkajšno nemško posadko. Uporniki so 16. decembra zavzeli Nomenj, ko pa so se v Nomnju pripravljali za nadaljne akcije, so jih napadli Nemci in s tem preprečili izvedbo načrta. (Zbornik dokumentov, VI-1-79)

Prve večje partizanske enote so se formirale kasneje, kot pa se je začel upor (prve akcije) proti okupaciji, in prav zaradi tega v začetnih mesecih okupacije ne zasledimo večjih spopadov med partizani in okupatorji. Šele avgusta viri pričnejo poročati o spopadih. V tem mesecu so jih zabeležili enajst. V veliki večini teh akcij (10), so bili partizani tisti, ki so napadli okupatorje. To gre pripisati dejstvu, da so imeli v tem začetnem obdobju partizani pobudo in napadali okupatorjeve položaje. Situacija se je popolnoma spremenila že v septembru. Zabeleženih je bilo štirinajst akcij. Partizani so napadli samo v petih primerih, ostale napade pa so izvedle okupatorske enote. Porast napadov okupatorja gre pripisati predvsem temu, da so se Nemci in Italijani zaradi številnih napadov zavedali prisotnosti večjih skupin partizanov. Te skupine so pomenile resno grožnjo okupatorju in zato so jih skušali uničiti z večjimi akcijami. Te akcije so ponavadi sledile partizanskim akcijam. Predvsem Nemci so, po partizanskem napadu, na eni strani partizane zasledovali in jim v smeri, kamor so se partizani umikali, pripravljali zasede.

Oktoberja je število akcij upadlo. Na italijanskem okupacijskem ozemlju je potekala velika »očiščevalna« akcija (na področju južno od Ljubljane). Viri so v tem mesecu zabeležili osem spopadov. Pobudo se imeli še vedno okupatorji (5 napadov). Manjše število napadov je posledica vse večjega pritiska okupatorja na partizane ter izjemno slabega vremena v tem času. Novembra so izvršili vsega štiri akcije. Partizani so napadli enkrat, v preostalih primerih pa so okupatorji napadli partizanske enote. Decembra je število akcij zopet naraslo (8), predvsem zaradi vstaje na Gorenjskem in nemške ofenzive na tem področju. Tako Nemci kot partizani so napadli štirikrat.

V napadih partizanov že v tem prvem letu bojevanja lahko opazimo, kakšno taktiko so uporabljali. Nekateri napadi (Šoštanj, Lož) so bili zelo dobro načrtovani in tudi izvedeni. Prinesli so jim velik uspeh. V drugih primerih pa akcije niso dosegle vseh načrtovanih ciljev. Slaba konspiracija, napake partizanov ter neusklajeni začetki napada so pripeljali do tega, da akcije niso imele željenega učinka. V skrajnih primerih (Begunje) pa do akcij sploh ni prišlo.

4.6.1) Tabela 6: Vojaški spopadi med odporiškim gibanjem in okupatorji

4.7) Boj v Dražgošah

Obrambni boj partizanov v Dražgošah januarja 1942, je bil posledica partizanskih akcij in okupatorjevih odgovorov nanje v decembru leta 1941. Ta boj je bil zaključek splošne ljudske vstaje na Gorenjskem leta 1941 in je pomenil prelomnico v bojevanju slovenskih partizanskih enot. Prvič se je zgodilo, da so partizani na obrambnih položajih vztrajali nekaj dni.

Da pa je bataljon sprejel boj z premočnimi okupatorskimi enotami, so omogočili dogodki, ki so se odvijali decembra 1941. Prva izmed njih je bila vsekakor uspešna zaseda 12. decembra 1941, ko so partizani na območju Rovt presenetili in uničili nemško patroljo 181. rezervnega policijskega bataljona (Jan, 1974: 53-58)

Drugo pomembno dejstvo je bila ljudska vstaja na Gorenjskem in akcije Cankarjevega bataljona na tem območju. Ta vstaja je zajela približno 700 ljudi, vendar se je večina, predvsem zaradi okupatorjevih napadov, vrnila na svoje domove, kjer so v veliki večini postali žrtve okupatorjevih represalij. Kljub temu se je število borcev bataljona do bojev na Dražgošah povzpelo na več kot 200.

Zadnji boji pred koncem leta 1941 so se odvijali v Poljanski dolini in njenih vrhovih. V teh akcijah je Cankarjev bataljon izgubil 8 borcev, okupatorji, skupaj z žrtvami iz Rovt, pa okoli 80. V teh akcijah se je bataljon dobro oborožil in se umaknil v Dražgoše. (Jan, 2001: 87-89)

Celoten bataljon se je v Dražgošah zbral na novega leta dan 1942. Okupatorjevo poveljstvo pa je kmalu izvedelo za položaj Cankarjevega bataljona, saj so imeli orožniki v Selcih razpredeno mrežo vohunov, ki so zbirali podatke o partizanih in njihovih simpatizerjih. Po tem dogodku je vodstvo bataljona pričakovalo takojšen napad okupatorja, saj je bila stalna praksa, da so okupatorske enote začele pregon partizanskih enot v trenutku, ko so izvedele, kje se nahajajo. Vendar se to ni zgodilo, saj so okupatorji v tem obdobju še kopicili enote, ki naj bi napadle partizanske položaje. (Jan, 2001: 92-101)

Cankarjev bataljon je v začetku januarja 1942 štel okoli 200 borcev, vsak deseti borec pa je nosil avtomatsko orožje. Sile napadalcev so bile mnogo večje. Policijski akcijski

štab Jugovzhod, ki je bil formiran prav za to akcijo, je imel v začetku januarja 1942 na voljo deset bataljonov policije in drugih oboroženih enot:

- 44. rezervni policijski bataljon (dalje RPB) v Selcih
- 171. RPB v Radovljici
- 181. RPB v Kranju
- 93. RPB na Bledu
- 325. RPB v Stražišču
- 322. bataljon deželnih strelcev
- 499. pehotni nadomestni bataljon v Škofji Loki
- 875. in 510. bataljon deželnih strelcev
- 48. tankovski bataljon s protitankovskimi topovi
- SS – pehotni nadomestni bataljon »Westland« in krajevne enote.

To je pomenilo ogromno premoč okupatorja, saj je na enega borca Cankarjevega bataljona prišlo med 30 in 40 napadalcev. V napadu pa so bili angažirani zgolj trije bataljoni, tako da je na enega partizana prišlo 10 napadalcev. Ker pa zaradi terena in velike količine snega ni bilo mogoče napadati z več kot enim bataljonom, je razmerje upadlo na 3:1 v korist okupatorja. (Jan, 2001: 106)

Partizani so v Dražgošah pričakali napad, ki se je pričel v petek 9. januarja 1942. Napadalci so začeli prodirati proti vasi iz različnih smeri. Okupatorji so peš in na smučeh prodirali iz Češnjice, Selc, iz Kroke in Besnice. Težišče napadov je bilo na območju Jelenšč (Bičkova skala). Ko so partizani zavrnilo prvi val napadov, je nastalo kratko zatišje, ki ga je prekinilo streljanje topov. Topovsko obstreljevanje večje škode ni naredilo. Do konca prvega dne bojev so napadalci še nekajkrat napadli, a jim preboj ni uspel. Partizani so ugotovili, da so dražgoške strmine še bolj primerne za obrambo, kot so sprva mislili. A se tudi napadalci niso umaknili. Dopolnjevali so svoje enote in pripeljali še težje topove. Proti pravilom partizanskega bojevanja je vodstvo bataljona odločilo, da umika ne bo in da je mogoče vas braniti tudi naslednji dan. (Jan, 2001: 109-113)

Naslednji dan so okupatorji pričeli napad s topniškim obstreljevanjem. Največ granat je padlo v središče Dražgoš (Na peči), kjer je bil štab bataljona. Medtem so proti

partizanskim položajem že začeli prodirati oddelki pehote. Vendar pa drugi dan napadov pehota ni bila tako nevarna kot topniško obstreljevanje. O pehotnih napadih, ki naj bi se zvrstili drugi dan bojev, so si mnenja zgodovinarjev nasprotujoča, saj recimo dr. Ferenc trdi, da drugega dne pehotnih bojev sploh ni bilo.

Ob koncu drugega dne napadov so imeli v vodstvu bataljona ostre razprave o nadaljni usodi bataljona. Glavno vprašanje je bilo, ali naj se bataljon umakne iz Dražgoš. Dosegli so kompromis - bataljon se bo umaknil, a šele naslednji dan.

(Jan, 2001: 114-115, 138)

Tretji in zadnji dan spopada se je pričel podobno kot prejšnji. Topovsko obstreljevanje se je pričelo že navsezgodaj, temu pa je sledil napad pehote. V popoldanskih urah so napadalci uspeli prebiti obrambno linijo partizanov na vzhodnem delu Dražgoš. Pri tem je bil od glavnine bataljona odrezan Bičkov vod, ki se je brez dovoljenja umaknil. Bataljonsko poveljstvo o tem preboju ni bilo obveščeno, vendar je kmalu ugotovilo, da je nekaj narobe, saj so enote napadalcev pričele pritiskati na Dražgoše v smeri proti zahodu. Za uspešen umik bataljona pa so morali zadržati položaje do večera. S skrajnimi napori je borcem to uspelo, tako da se je v mraku bataljon organizirano povzpел na Jelovico. (Jan, 2001: 118-121)

Na Jelovici se je bataljon razdelil: 1. četa se je pomaknila na Kališnik, 2. četa pa se je utaborila v koči na Mošenjski planini, kjer jo je nemški smučarski oddelek napadel že 13. januarja 1942. (Mikuž, 1960: 265)

Prebivalci Dražgoš, ki se niso umaknili skupaj s partizani, so na svojih kmetijah doživeli pravo nočno moro. Nemci so požgali vse kmetije, pobili 41 prebivalcev Dražgoš, preostale pa izselili iz vasi. Kasneje so vas zravnali z zemljo.

V boju za Dražgoše je padlo devet borcev Cankarjevega bataljona, enajst pa je bilo ranjenih. Nemške sile naj bi imele okoli 30 mrtvih policistov.

Decemberska vstaja na Gorenjskem, ki se je končala z bojem v Dražgošah, je bila eden izmed pomembnejših dogodkov v evropskem odporniškem gibanju na interesnem območju nemškega rajha v zimi leta 1941. Najpomembnejša posledica te vstaje (in dražgoške bitke) je bila odložitev formalno-pravne priključitve zasedenih slovenskih pokrajin k nemškemu rajhu. (Jan, 2001: 147)

5.) PORAZDELITEV SPOPADOV IN NAPADOV GLEDE NA OKUPACIJSKO OBMOČJE

V tem delu naloge bom akcije na območju Slovenije razvrstil glede na to, kdo je okupiral območje, na katerem so bili izvedeni napadi.

Največji del Slovenije sta si razdelili Nemčija (Štajerska, Gorenjska, Koroška) in Italija (Notranjska, Ljubljana, Dolenjska), manjši del (Prekmurje), pa je pripadel Madžarski. Sorazmerno z razdelitvijo slovenskega teritorija je tudi število napadov, ki so prizadeli okupatorske enote in objekte.

V letu 1941 je bilo na ozemlju Slovenije zabeleženih 237 napadov.

Na železnico in z njo povezane objekte so v Sloveniji leta 1941 napadalci izvedli 36 napadov. Na italijanskem okupacijskem območju je bilo izvedenih 24, na nemškem pa 12 napadov. Glavna žarišča tovrstnih napadov so bila v Ljubljani, na progah Ljubljana – Novo mesto (območje med Šmarjem in Škofljico) in Ljubljana – Postojna (Rakek). Napadi v Ljubljani so bili večinoma izvedeni v urbanem okolju, preostali napadi pa v bolj odročnih krajih, ki jih okupator ni nadzoroval.

Na živo silo – na okupatorja in na njegove sodelavce – so aktivisti izvedli preko sedemdeset napadov. Na ozemlju pod nemško oblastjo je bilo izvršenih trideset. Od tega 12 na okupatorjeve sodelavce (denunciante). Na italijanskem okupacijskem ozemlju je bilo zabeleženih okoli petinštirideset tovrstnih akcij. Kar 24 na območju Ljubljane. V Ljubljani so denunciante napadli 9 krat, na ostalem področju pa 16 krat. Največjo gostoto poskusov likvidacij zasledimo na območjih Ljubljane, Kamnika in revirjev. V veliki večini so bili ti napadi izvedeni na posamezne osebe v večernih urah. Likvidacije so se vršile v vseh okoljih, veliko jih zasledimo v mestih, pa tudi na podeželju, kjer so bili ubiti predvsem okupatorjevi sodelavci slovenske narodnosti.

Cilji napadov so bili v okoli šestdesetih primerih različni objekti. Daleč največ napadov, kar 47, je bilo na nemškem okupacijskem območju, le šest jih je zabeleženih na italijanskem in trije na madžarskem okupiranem ozemlju. Največ akcij je bilo izvedenih na območjih revirjev in Celja, Pohorju, ter Gorenjski. Nesorazmerje med tovrstnimi

akcijami na nemškem in italijanskem okupacijskem ozemlju gre pripisati predvsem velikosti in razvitosti partizanskih enot na obeh področjih. Na Gorenjskem in Štajerskem so že v letu 1941 delovale številne čete, ki so izvajale tovrstne akcije vse od začetka avgusta.

Telekomunikacije so bile napadene v 36 primerih. 23 napadov je zabeleženih na italijanskem območju, 10 na nemškem in 3 na madžarskem okupiranem ozemlju. V Ljubljanski kotlini in njeni okolici so bile komunikacije tarče posameznih napadov, medtem ko so bili napadi na tovrstne cilje v revirjih le del širših akcij. Temu in dejstvu, da je bila mreža komunikacij bistveno večja in bolj razpredena v okolici Ljubljane, gre pripisati, da je napadov na te objekte več na italijanskem okupacijskem ozemlju.

Večji spopadi med partizanskimi enotami in okupatorjem so se odvijali le na italijanskem in nemškem okupiranem ozemlju. Viri beležijo 47 spopadov. 37 na nemškem ozemlju in 10 na italijanskem. Da je v tem primeru spopadov na nemškem ozemlju več, lahko pripišemo temu, da je sta ozemlji Štajerske in Gorenjske bistveno večji in bolj primerni za partizansko bojevanje, kot pa Notranjska in Dolenjska. Glavna dogodka, ki sta za seboj potegnila veliko število akcij, sta bila prav gotovo »brežiški pohod« Štajerskega bataljona, ter splošna vstaja na Gorenjskem v decembru. Poleg tega pa ne gre pozabiti, da je bil velik del slovenskih aktivistov na italijanskem ozemlju v Ljubljani, kjer tovrstne akcije niso bile mogoče, izvajali pa so lahko druge vrste akcij, ki so vse do pomladi 1942 oskrbovale partizanske enote po vsej Sloveniji.

Na podlagi števila napadov na določenih področjih lahko rečem, da je bilo na nemškem okupacijskem ozemlju več napadov na objekte in vojaških spopadov med partizani in okupatorji. Na italijanskem področju pa je bilo več manjših napadov, predvsem likvidacij in napadov na železniške objekte ter komunikacije.

6.) RAZVOJ IN AKCIJE PARTIZANSKIH ČET V LETU 1941

Partizanske čete in tudi prvi bataljoni so se v letu 1941 razvili po vseh okupiranih pokrajinah Slovenije, razen v Prekmurju.

Glavna razloga, da v Prekmurju ni bilo večjih partizanskih enot sta bila:

- Prekmurje je bilo kar nekaj časa po okupaciji odrezano od glavnih centrov upora (Ljubljana in Maribor).
- Prekmurje ni predstavljalo dobrega terena za organiziran upor. »Neizkušnost organizatorjev namreč ni predvidevala, da je Prekmurje brez gora in velikih gozdov, da je prepreženo s cestami in da vojaški kamioni lahko pridejo v najkrajšem času v vsak kotiček dežele.« (Godina, 1967: 44)

6.1) Nemško okupacijsko ozemlje

Nemci so okupirali območja Štajerske in Gorenjske ter jugovzhodni del Koroške. Na Štajerskem in Gorenjskem se je že v letu 1941 razvilo veliko čet in bataljonov, za Koroško pa to ne velja.

Na območju Štajerske se je razvilo pet čet (**Pohorska, Celjska, Savinjska, Revirska, Brežiška**) in en bataljon (**Štajerski**).

Pohorska četa je bila prva partizanska enota na področju severne Slovenije. Formirala se je ob koncu julija 1941, ko se je na Pohorju zbralo dovolj veliko število ilegalcev, ki so se namenili postati borci proti okupatorju. (Zakonjšek, 1980: 332)

Pohorsko četo so sestavljali pretežno člani KPS in SKOJ, delavci iz Maribora, Ruš in okolice ter mladinci, ki so že sodelovali v napisnih in sabotažnih akcijah v dolini.

Oborožitev in opremljenost čete sta bili zelo pomankljivi. Imeli so le dve vojaški karabinki, eno lovsko puško, sedem pištol, nekaj ročnih bomb, 438 nabojev za karabinke in nekaj za pištrole, 15 odej, šotor za 6 mož in nekaj šotorskih kril. (NVNS: 112)

Prvo večjo akcijo so partizani Pohorske čete izvedli v noči na 12. avgust 1941, cilj napada pa je bila orožniška postaja v Ribnici na Pohorju. Glavni cilj te akcije je bila rekvizicija orožja in streliva, ki ga je četi primanjkovalo. (Zakonjšek, 1980: 339)

Kakšen pomen je za četo imela dobra oborožitev, nam pričajo akcije Pohorske čete v septembru, potem ko je patrolja te čete iz Hajdine prinesla tri mitraljeze s pripadajočim strelivom. Že v začetku meseca so se spopadli z gestapovci in enega ubili. Prav tako so v začetku septembra partizani napadli lovsko kočo na Klopnem vrhu. (ODDA: 255) Cilj te akcije je bila rekvizicija dobrin. Teden dni kasneje so partizani zopet napadli kočo in jo takrat tudi požgali. Po teh napadih se je na Klopnem vrhu, 15. septembra 1941, v planinski koči nastanil oddelek 138. planinskega polka. Dva dni kasneje, 17. septembra, so partizani prišli v bližino koč, kjer so bili nastanjeni Nemci. Vnel se je spopad, v katerem so partizani pregnali Nemce. Okupatorji so imeli pet ranjenih in enega mrtvega. Imeli bi še več žrtev, če bi partizani sklenili obroč okoli hiše. (Zakonjšek, 1980: 360) Po tej akciji so borci sklenili, da se umaknejo s Pohorja, saj so iz zanesljivih virov izvedeli, da ga nameravajo Nemci popolnoma prečesati. Pred odhodom pa so izvedli še zadnjo akcijo. 18. septembra 1941 so borci vdrli v turistično kočo na Pesku. Zažgali so jo, da je Nemci ne bi mogli uporabiti za postojanko. (Zakonjšek, 1980: 362) Četa se je po akciji umaknila v Mislinjsko dolino. Okrog 20. septembra 1941 je prišla četa v Šaleško dolino. V noči na 5. oktober 1941 so se na Grmadi nad vasjo Plešivec, šest kilometrov vzhodno od Šoštanja, zbrale vse tri štajerske partizanske čete in naslednji dan oblikovale Štajerski bataljon. (Klanjšček, 1978: 140)

V Celju in okoliških krajih je bilo poleti leta 1941 dobro organizirano osvobodilno gibanje. Zato se je že 20. julija 1941 v gozdu Resevna, osem kilometrov jugovzhodno od Celja, zbralo 17 borcev in oblikovalo **Celjsko četo**. V večini so jo sestavljali člani KP in SKOJ med celjskim delavstvom. Borci so bili oboroženi le s puškami in ročnimi bombami, imeli pa so tudi nekaj pištol. (Klanjšček, 1978: 115) Prvi napad so borci Celjske čete izvedli v začetku avgusta. 4. avgusta 1941 je del čete zanetil požar v Bukovžlaku pri Teharjah. (ODDA: 272) Napad so izvedli trije borci čete. S seboj so imeli sveče, ki so jih prižgali in tako na več krajih zažgali slamo. (Zakonjšek, 1980: 373) Četa je načrtovala napad na orožniško postajo v Slivnici, ob ogledu mesta napada pa so ujeli komandirja čete Franja Vrunča. O tem dogodku poročajo tudi nemški viri: »Franca Vrunča so dne 11.8.1941, približno ob 12.30 opazili v družbi s Stantetom iz Celja na cesti v Slivnici, ko sta bila približno dvajset korakov oddaljena od orožniške postaje. Poklicali

smo ju naj prideta v postajno pisarno. Najprej sta šla proti postaji, nato pa sta začela bežati. Ko smo ju takoj začeli zasledovati, smo Vrunča v ozkem potoku prijeli.« (ODDA: 274) Ob tem dogodku je bilo izdano tudi taborišče čete. Partizani so zato taborišče premaknili. Nemška patrolja je naslednji dan staro taborišče obkolila in ga napadla. Nemci so bili prepričani, da bodo partizane presenetili med spanjem. (Zakonjšek, 1980: 378) To pa je bil šele začetek konca Celjske čete. Ko so Nemci ugotovili, da imajo v bližini Celja oboroženo skupino, so se močno vznemirili. Vzpostavili so mrežo ovaduhov med slovenskim prebivalstvom, ki jim je pomagala najti četo. 16. avgusta 1941 je poročevalec obvestil orožniško postajo Štore, da so v neprehodnem skalnatem področju pri Javorniku že nekaj dni oboroženi civilisti. (ODDA: 277) Zvečer so Nemci tabor napadli. Ne vedoč, s kakšno močjo so jih napadli Nemci, se je četa odločila za umik. Četudi četa ni utrpela človeških žrtev, je bila vendarle materialno hudo prizadeta. V taborišču so pustili domala vso opremo. (Zakonjšek, 1980: 383) Po tem napadu je četa skoraj razpadla. Prišlo je do razhajanj o tem, kam naj bi se četa umaknila. Svoj konec so celjski partizani doživeli v Št. Rupertu. Nastanili se na seniku, ki je bil last kmeta, ki je že izdal partizane. Partizani so naivno verjeli, da kmetova družina ne bo več sodelovala z Nemci. Nič hudega sluteči partizani so na seniku zaspali. Senik pa so orožniki obkolili in pozvali partizane, naj se vdajo. Partizani pa se tudi po večurnem obleganju niso predali, zato so orožniki senik zažgali. Eden od borcev je skušal zbežati, a je padel pod streli, preostali trije pa so zgoreli na seniku. Ta dogodek je pomenil konec Celjske čete. (Zakonjšek, 1980: 387)

Savinjska dolina je bila dobro pripravljena za oboroženo vstajo. Večina savinjskih komunistov se je po 22. juniju že skrivala po skupinah ali posamično okoli Šmartnega ob Paki, nad Preboldom in v bližini Zabukovice. Po široki napisni in trosilni akciji 7. julija, se je število ilegalcev še povečalo. 24. julija so v gozdu nad vasjo Kasaze, pet kilometrov zahodno od Celja, slovesno ustanovili **Savinjsko četo**. V njej je bilo okrog dvajset mož, oboroženih z lahko strojnico, 6 puškami, 2 pištolama in z nekaj ročnimi bombami. (Klanjšček, 1978: 114) Četi se je pridružilo še nekaj posameznikov in skupaj so odšli na Dobrovlje. Še isti dan se je četa spopadla z nemško žandarmerijo. Partizan, ki so ga žandarji skoraj ujeli, je obvestil tabor, da nameravajo Nemci priti na Dobrovlje.

Sklenili so pripraviti zasedo. Kasneje je prišlo le do manjšega streljanja. (Zakonjšek, 1980: 313) V istem večeru kot Celjska četa, so tudi savinjski partizani izvedli prvo akcijo. 4. avgusta 1941, so podtaknili požar v kozolcu na župnijskem posestvu v Doberteši vasi, občina Žalec, okrožje Celje, ki ga je upravljal komisar. Drug del Savinjske čete je prav tako udaril isti večer. Borci so zanetili požar v kašči za hmelj oziroma na gospodarskem poslopiju. (ODDA: 288, 290) Četa je izvedla tudi dve likvidaciji. 12. avgusta 1941 so poslali k kmetu Matevžaku patroljo z namenom, da ga privede ali likvidira. Ker jim ni hotel odpreti vrat svoje hiše, so kar v vhodna vrata izstrelili štiri strele. Kmeta so zadeli vsi streli, čez nekaj ur pa je umrl. (Zakonjšek, 1980: 316) Tri dni kasneje, 15. avgusta 1941 zvečer, so hoteli partizani obračunati še z enim »folksdojčerjem«. Likvidirati so hoteli Alfonza Pečnika, a se jim je le ta izmuznil iz hiše in ga niso mogli ubiti. Prvo večjo akcijo je četa izvedla skupaj z Revirsko četo. 25. avgusta 1941, nekaj po polnoči, so komunisti, ki so bili večinoma oboroženi s puškami in pištolami, napadli poslopje, kjer je bila nameščena obratna straža premogovnika v Zabukovici. (ODDA: 298) Komandirja četa na dan napada do podrobnosti preučila vse možnosti za uspešen napad. Rudnik je varovala močna posadka rudniških obratnih stražarjev. Ves načrt napada so gradili na presenečenju. (Zakonjšek, 1980: 317) Še preden so borci začeli napadati, pa je stražar pred rudnikom opazil eno od skupin in presenečenje je splavalo po vodi. Partizani so pet minut streljali na poslopja straže, nato pa so se umaknili, saj ni bilo nobene možnosti za uspeh. Ob koncu avgusta so pripadniki Savinjske čete izvedli še nekaj napadov. 29. avgusta 1941 so na progi Polzela – Št. Peter v Savinjski dolini na telefonskem in brzojavnem vođu prerezali 9 od 10 žic. (ODDA: 302) V septembru so sledili manjši napadi na telefonske in telegrafske povezave. V noči na 1. oktober 1941 je Savinjska četa izvedla dve sabotažni akciji na železniški progi med postajama Šempeter – Šmartno ob Paki. Po teh akcijah je Savinjska četa postala del 1. Štajerskega bataljona.

V industrijsko razvitem premogovniškem območju Trbovelj, Zagorja in Hrastnika je delovala močna organizacija KPS. Najbolj kompromitirani komunisti so se že ob prihodu okupatorja umaknili v ilegalo. Po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo so se v ilegalo umaknili še preostali aktivisti. Trboveljčani so se zbrali na Sv. Katarini pod Mrzlico, Zagorjani na Sv. Planini pod Javorjem, Hrastničani pa pod planino Kal. Prav te

skupine so 1. avgusta 1941 na Čemšeniški planini ustanovile **Revirsko četo**. Četa je štela 47 borcev, oboroženi so bili s 30 puškami, nekaj pištolami in z ročnimi bombami. (Klanjšček, 1978: 116) Prvo akcijo so aktivisti izvedli še preden je bila formirana Revirska četa. 27. julija 1941 so razstrelili oporni zid na železniški progi med postajama Zagorje in Sava, približno 300 metrov pred postajo Zagorje. Razstrelivo za to akcijo so partizani rekvirirali v skladišču družbe Dukič v Trbovljah, preden so izvedli napad na železnico. (ODDA: 313, 315) V začetku meseca avgusta so revirski partizani napadli separacijo rudnika v Zagorju. 3. avgusta so med tretjo in pol sedmo uro v separaciji rudnika pritrdili na ročaj krtač pri glavnem pogonskem motorju na izmenični tok dve tempirani vžigalni vrvice z razstrelilnim nabojem. (ODDA: 316) Separacijo so popravljali nekaj dni, vključili pa so nek nadomestni motor. (Požun, 1961: 138) Tej akciji je sledil napad čete na orožniško postajo v Zagorju. 9. avgusta 1941 so borci napadli stanovanjsko poslopje trboveljskega rudnika v zagorskega revirju, kjer je bila tudi orožniška postaja. (ODDA: 320) Za napad so določili štiri skupine po šest borcev, ki naj bi napadli z različnih strani. Kot predhodnica glavnini so odšle proti Zagorju tri patrolje, katerih naloga je bila komunikacijsko osamiti Zagorje. Napad je trajal približno pol ure, partizani so se brez uspeha umaknili. (Požun, 1961: 142) Revirska četa z napadom na Zagorje sicer ni prišla do tako željenega orožja, dosegla pa je velik moralni uspeh med prebivalstvom in v sami četi. (Požun, 1986: 239) Tej akciji je sledilo razbitje Revirske čete. Nemci so napadli tabor čete in razbili to partizansko enoto. Borci so se razbežali in umaknili iz revirjev, del, ki je ostal na območju, pa je formiral novo Revirsko četo. Naloge nove čete so bile: opravljati manjše akcije in sabotaže, mobilizirati novince, politično delovati na terenu in kaznovati izdajalce. (Požun, 1961: 148) Kmalu po razpadu prve Revirske čete, se je nova četa združila s Savinjsko, obenem pa so se dogovorili za skupen napad na postojanko rudniške obrtne straže v Zabukovici. Cilj je bila oskrba z orožjem in strelivom. Napad so izvedli 25. avgusta 1941. Ko so se približevali poslopju, jih je opazil stražar in opozoril posadko. Vnel se je boj, ker pa ni bilo upanja na uspeh, so se skupine umaknile na dogovorjeno mesto. (Požun, 1986: 262) Savinjska četa se je umaknila na Dobrovlje, Revirska četa pa v svoj tabor, kjer je ostala vse do pohoda na Šoštanj in opravljala le manjše akcije. (Požun, 1961: 150)

V skrajnem jugovzhodnem delu Slovenije se je izoblikovala **Brežiška četa**. Prva akcija aktivistov, ki so kasneje postali del Brežiške čete, je bila izvedena v že v septembru.

»Doslej neznani storilci so 13. septembra 1941, približno ob 0.30, severno od železniške postaje Videm – Krško, v smeri proti Rajhenburgu, razstrelili železniški most.«

Naslednji napad se je zgodil skoraj dva meseca kasneje. 4. novembra 1941 ob 2.40, so aktivisti napadli železniško progo Dobova – Zidani most. Temu napadu je sledila ena redkih akcij, kjer so partizani osvobodili ujetnike. 12. novembra 1941 so v Sevnici partizani vdrli v poslopje sodnih zaporov in osvobodili pet ljudi. (ODDA: 347, 349-351) Brežiška četa je izvedla še rekvizicijo v trgovini v Dečnih selih, ter požgala gospodarsko poslopje na Globokem. (ODDA: 352-353) 20. novembra 1941 pa so borci čete likvidirali župana v Sromljah.

Brežiška četa je bila uničena v Gorjanah, tri kilometre zahodno od Podsrede, kjer so jo 28. novembra 1941 zaradi izdaje nenadno obkolili oddelki nemškega rezervnega policijskega bataljona in jo po dveurnem boju uničili. (Klanjšček, 1978: 155)

Jeseni 1941 se je na Štajerskem oblikoval tudi prvi bataljon. Glede na razmere na Štajerskem je bila združitev partizanov takrat nujna. Na nemško nasilje, ki je dobivalo obliko pravega iztrebljanja Slovencev, so partizani morali odgovoriti z oboroženo akcijo. 6. oktobra 1941 so tri čete (Revirska, Pohorska, Savinjska) oblikovale **Štajerski partizanski bataljon**. (Klanjšček, 1978: 140) Vzrok združitve štajerskih partizanov je bil napad na Šoštanj. 8. oktobra 1941 ponoči so partizani vdrli v mesto Šoštanj. Napad je bil uspešen. Edina pomankljivost je bila, da partizani niso likvidirali nemških simpatizerjev v mestu. Po tem napadu se je bataljon umaknil na Dobrovlje, kjer so ga do konca organizirali. Vsaka četa je imela svoj štab, na novo so bili organizirani vodi in postavljeni nekateri novi vodniki. (Zakonjšek, 1980: 450) V času, ko je bataljon taboril na Dobrovljah, je zapadlo veliko snega. To je partizane prisililo v rekvizicije. Pomembnejšo so izvedli v Mozirju. V noči od 22. na 23. oktober so partizani nasilno vdrla v hišo tamkaj naseljenega čevljarja. Borci so odnesli približno 110 parov čevljev in nekaj usnja. (ODDA: 328) Tej akciji je sledila rekvizicija na Gomilskem. Na posestvu so borci nabirali precej dobrin, kot talce pa odvedli lastnika gradu, njegovo ženo in njunega vrtnarja, ki so bili odkriti okupatorjevi sodelavci. Po tej akciji so Nemci ostro reagirali. Vod zaščitne

policije se je že zjutraj podal za partizani. Ostalim razpoložljivim orožniškim posadkam pa je bilo naročeno, naj blokirajo Dobrovlje. (Zakonjšek, 1980: 457-459, 460) Nemci so prodrli do tabora bataljona, a so naleteli na postavljene straže, ki so s streljanjem opozorile glavnino na nemški prihod. Partizani so bili pripravljeni na napad, zato je borba trajala do večera. Nemci niso uspeli prebiti partizanskih vrst. Ko je komandant bataljona dobil sporočilo, da nameravajo Nemci obkoliti Dobrovlje, je takoj ukazal umik. Bataljon se je z Dobrovelj umaknil v dveh skupinah. (Zakonjšek, 1980: 464) Bataljon se je 29. oktobra 1941 zopet združil v Grižah. Še isti večer je po ukazu glavnega poveljstva partizanskih čet Štajerski bataljon krenil na izselitveno območje v Zasavju. Bataljon je prispel do vasice Sv. Helena, kjer so partizani nameravali preživeti dan. Kljub previdnosti pa se je našel izdajalec, ki je orožnikom sporočil, kje se partizani nahajajo. (Zakonjšek, 1980: 468) To je zabeležil tudi nemški vir: »1.11.1941 so civilne osebe obvestile našo postajo, da je komunistična banda v moči 50 – 70 mož prišla v vas Sv. Helena in se nastanila v neki izpraznjeni hiši.« (ODDA: 337) Nemci so prodrli do bataljona, partizani pa so se skušali čimprej umakniti, ob umiku pa so štirje padli. V naslednjih dneh je bil bataljon še nekajkrat izdan. Na Vetrniku so kmetje takoj obvestili orožniško postajo v Kozjem o prihodu partizanov. Bataljon se je umaknil, tokrat na Bohor. Z Bohorja se je bataljon še enkrat premaknil, nato pa se je komandant odločil, da se bataljon vrne v Savinjsko dolino. Tej odločitvi je botrovalo dejstvo, da so bile vse postojanke, ki bi jih bataljon uporabljal, kot baze za operacije izdane. Terenski delavci pa so poročali o veliki koncentraciji nemških sil. (Zakonjšek, 1980: 469-474)

Nadaljevanje akcije bi bilo brez smisla. Ta manever Štajerskega bataljona je bil poimenovan »brežiški pohod«.

Tudi na območju Gorenjske se je oblikovalo veliko čet, pa tudi bataljonov. Borci prvih partizanskih enot so ponavadi pred odhodom na zborna mesto ali v partizanski tabor naredili kako dogovorjeno akcijo. (Klanjšček, 1989: 49) V času julijske vstaje na Gorenjskem se na tem območju formirajo prve čete. Šmarnogorska skupina je 22. julija 1941, med vasema Tacen in Šmartno, napadla okupatorjevega sodelavca. Po tej akciji se je združila še z dvema skupinama in 24. julija 1941 oblikovala **Rašiško partizansko**

četo. (Klanjšček, 1989: 50) Že nekaj dni kasneje, 27. julija 1941, je četa izvedla veliko sabotажno akcijo in požgala požeto pšenico.

V kamniškem okraju se se podobne akcije izvršile v noči iz 27. na 28. julij 1941. Določene so bile borbene skupine, ki so se zadrževale na območju Kamnika, Dupelj, Radomelj in Domžal. Vsaka izmed skupin je imela svojo nalogo. Vstaje se je udeležilo veliko število ljudi, ki pa po akciji niso odšle na zborna mesto, pač pa domov, kjer so jih kmalu aretirali Nemci. (Mikuž, 1960: 171, 172)

Rašiška četa je bila v tem začetnem obdobju zelo aktivna. 3. avgusta 1941 so poskušali zaminirati most čez Gameljščico, dva dni kasneje pa so porušili telefonske vode na cesti Trzin – Črnuče in Straža – Sp. Gameljne. 7. avgusta 1941 so izvedli prvo likvidacijo, ko so ubili nekega izdajalca. 10. avgusta 1941 so porušili progo pri Medvodah, dan kasneje pa ranili dva gestapovca. (Mikuž, 1960: 173) Po teh prvih akcijah so se na Rašici združile Rašiška četa in skupine iz kamniškega okraja in 17. avgusta 1941 oblikovale **Kamniški bataljon**. Bataljon je imel 92 borcev, ki so bili razdeljeni v štiri čete: **Rašiško, Mengeškomoravsko, Radomeljsko in Kamniško.** (Klanjšček, 1989: 50) Po ustanovitvi bataljona so vse čete odšle na svoje področje. Najbolj je bila aktivna Radomeljska četa, saj je bil pri njej štab bataljona. V glavnem so se akcije vseh čet omejevale na sobotažna dejanja, napadale pa so tudi posamezne žandarje in domače izdajalce.

(Mikuž, 1960: 180) Prva četa, ki so jo Nemci razbili v kamniškem okraju je bila Kamniška četa. Prvič so jo napadli 18. avgusta 1941 pod Krvavcem, vnovič pa so jo presenetili in razbili 24. avgusta 1941 v bližini Tunjic pri Kamniku. Del čete se je kasneje priključil Rašiški, del pa Mengeškomoravski četi. (Mikuž, 1960: 181) Kamniška četa je bila razbita predvsem zaradi tega, ker je premalo menjavala tabore, pa tudi straže niso bile dovolj pazljive. Podobno se je godilo tudi Radomeljski četi. Nemci so jo obkolili 13. septembra 1941 pri Žičah. Četa se je sicer prebila skozi nemško blokado v Ljubljansko pokrajino, a je ostala skoraj brez vse opreme. Oktobra se je Radomeljska četa vrnila v kamniški okraj, kjer je konec meseca dobila ukaz, naj se priključi 1. štajerskemu bataljonu, ki se je odpravljal na »brežiški pohod.« Ko je četa na Golčaju čakala na zvezo, so jo 25. oktobra 1941 napadli žandarmerija in deželna obramba. Ta dogodek je pomenil konec Radomeljske čete. (Mikuž, 1960: 182-183)

Tudi Moravška četa je imela podobno usodo kot Kamniška in Radomeljska. Po razdružitvi Kamniškega bataljona se je četa premaknila na Gorjušo, vzhodno od Domžal. Naslednji dan pa se je premaknila k Sv. Trojici pod Cicljem. 22. avgusta 1941 je četa minirala steber daljnovoda pri Dobu, likvidirala pa je tudi nekaj okupatorjevih sodelavcev. Okupator je kmalu odkril tabor čete, a se je četa pravočasno umaknila proti Sv. Mohorju nad Moravčami. (Klanjšček, 1978: 134) Tudi ta tabor pa so okupatorji kmalu odkrili. Dvanajst partizanov čete sta 21. septembra 1941 na Sv. Mohorju napadla dva policijska bataljona. Partizani so se branili do večera, ponoči pa so se umaknili na Limbarsko goro. Od tu se je četa premaknila v Šenčur pri Kranju in potem zopet v okolico Kamnika. 30. septembra 1941 je bila Moravška četa razbita v Selih pri Kamniku. (Mikuž, 1960: 183-184)

Tudi Rašiška četa, ki je bila razdeljena v dva voda (rašiški, šmarnogorski) je premalo menjavala tabore. Četa je izvedla več akcij. 20. avgusta 1941 je napadla avto gestapa. Nekaj dni kasneje pa so poskušali minirati železniško progo med Vižmarji in Medvodami. 6. septembra 1941 je Rašiška četa pri Gameljnah napadla nemško motorno vozilo in enega vojaka ranila, 18. septembra pa je popolnoma uničila avtomobil in petčlansko posadko. (Klanjšček, 1978: 133) V povračilo za ta napad so Nemci požgali vas Rašico, prebivalce pa izselili. Isti dan so Nemci napadli četo na Rašici. V borbi je padlo več Nemcev, četa pa se je razdelila na dva dela. Del čete se je zbral v gozdovih nad Črnučami, od koder je nekaj partizanov odšlo celo v Ljubljano. Druga skupina se je prebila v gozdove nad Smlednikom. Od tu se je premaknila na italijansko ozemlje, v Samotorico nad Horjulom. Četa ni mirovala, prek Škofje Loke je odšla k Ožbaltu, kjer so jo zopet napadli Nemci. Izgube so bile zabeležene na obeh straneh. Po tem napadu se je četa zopet umaknila v Polhograjske dolomite. Novembra so četo okrepili novi borci iz Ljubljane. Rašiška četa je 4. decembra sodelovala v napadu na železniški most v Preserju. Okoli 10. decembra je četa odšla na Pasjo ravan ,kjer se je pridružila Cankarjevemu bataljonu. Kot del tega bataljona je sodelovala v borbah v Poljanski dolini. Del čete je po teh akcijah odšel pod Karavanke, del pa sodeloval tudi v dražgoški bitki. (Mikuž, 1960: 184-185)

Tako kot v okolici Kamnika, so se v zgornjem delu Gorenjske formirale prve čete in bataljoni. Vendar pa vstaja v tem delu Gorenjske ni imela takega zamaha kot v okolici Kamnika in Šmarne gore. (Mikuž, 1960: 177) **Tržiška četa** je bila 26. julija 1941 prva ustanovljena četa v tem delu Gorenjske. Štela je okoli 30 ljudi. Že 31. julija je Tržiška četa izvedla prvo akcijo. Napadli so orožniško postajo v Križah. Po tej akciji se je četa umaknila pod Storžič. (Klanjšček, 1978: 107)

Na levem bregu Save so 27. julija 1941, na robu Udinega boršta, ustanovili **2. kranjsko četo**, ki se je pod Storžičem sestala s Tržiško. 4. avgusta 1941 so iz teh dveh čet oblikovali **Storžiški bataljon**. Bataljon je imel 64 partizanov. (Klanjšček, 1978: 107)

Glavni namen združitve čet v bataljon je bil napad na zapor v Begunjah. V tej akciji naj bi sodelovali vsi gorenjski partizani. Storžiški bataljon je že prvi dan ustanovitve krenil proti Begunjam, manjša skupina partizanov, ki so bili neoboroženi, pa je ostala v lovski koči pod Storžičem. Zaradi slabe konspiracije v partizanskih vrstah so Nemci za napad izvedeli in se na to tudi pripravili. Tako dobro, da do napada sploh ni prišlo.

(Bertoncelj, 1961: 381) Borci Storžiškega bataljona so prišli na dogovorjeno mesto pri Begunjah, vendar niso našli veze s Cankarjevim bataljonom. Zato so se umaknili na področje Dobrče, kjer so jih Nemci obkolili, napadli in razbili. Partizani so utrpeli precejšnje žrtve. (Bertoncelj, 1961: 382) Del bataljona, ki je ostal pod Storžičem, so Nemci napadli 5. avgusta. Ubitih je bilo sedem partizanov, preostali pa so se razbežali. Ta dva napada sta bila za bataljon usodna. S tem je Storžiški bataljon prenehal delovati.

(Bertoncelj, 1961: 382)

Drugo večje žarišče je bilo v zgornji savski dolini. Nastale so tri skupine, ki so se 28. julija 1941 združile v **Jeseniško četo**. V njej je bilo 42 borcev. (Klanjšček, 1978: 108) Četa je 31. julija 1941 minirala most v Mostah pri Žirovnici in 5. avgusta 1941 železniški most v Gozd Martuljku. Prvi večji spopad z nemškim okupatorjem so doživeli 1. avgusta 1941 na Mežaklji. Po krajši borbi so partizani pognali Nemce v beg. (Bertoncelj, 1961: 379) Po teh dogodkih se je četa premaknila na Jelovico, k Jeloviški četi, kjer je bil 5. avgusta 1941 iz obeh čet ustanovljen **Gorenjski bataljon**. (Mikuž, 1960: 177)

Ob koncu julija 1941, 29. v mesecu, so pri Vodiški planini na Jelovici iz dveh skupin ilegalcev ustanovili **Jelovško četo**.

Po združitvi teh dveh čet v Gorenjski bataljon, je le ta štel 130 borcev in bork. Oboroženi so bili z lahko strojnico in okoli 45 puškami raznih vrst. Kot Storžiški je tudi Gorenjski bataljon odšel proti Begunjam. Odposlane so bile patrolje, ki so opazovale mostove prek katerih bi moral iti bataljon. Ko so opazili, da so mostovi zastraženi, jim je postalo jasno, da Nemci vedo za načrt. Bataljonu ni preostalo drugega, kot vrnitev na Jelovico.

(Bertoncelj, 1961: 382) 8. avgusta 1941 so partizane Gorenjskega bataljona na Jelovici presenetili Nemci. Partizani so organizirali obrambo, a je bil pritisk Nemcev prevelik. Bataljon se je umaknil na najvišji vrh Jelovice, Kotlič. Po tem napadu se je mnogo borcev razbežalo. Glavnina bataljona pa se je umaknila proti Dražgoški gori in naprej na Novakovo Jelovico. (Bertoncelj, 1961 : 385) Tu se je bataljon razdelil. Jeseniška in Gorjanska četa sta odšli nazaj v okolico Gorij, Bleda in Jesenic. Jelovška četa pa na Jelovico. Skupine Jeseniške čete so delale manjše sabotažne akcije in uničevale okupatorjeve zaupnike in sodelavce. Jelovška četa je 9. oktobra 1941 naredila večjo akcijo v Lancovem pri Radovljici, kjer je uničila žago. (Klanjšček, 1978: 137)

Jeseni 1941 je poveljstvo bataljona zopet odredilo Jeseniški in Jelovski četi združitev pod neposredno operativno poveljstvo, z namenom, da bataljon nastopi v večjih ofenzivnih akcijah. (Bertoncelj, 1961: 390) Bataljon se je v začetku oktobra koncentriral na Malem vrhu pod Jamnikom. Od tu pa se je premaknil proti Selški dolini. Ustavil se je na Mohorju, kjer je bil mogoč dostop do Kranja, Škofje Loke, Kroke in zgornje savske doline. V drugi polovici oktobra je zapadlo okoli 50 centimetrov snega, kar je še dodatno otežilo življenje bataljona na prostem. (Bertoncelj, 1961: 391) Iz izhodiščne točke na Mohorju je bataljon izvedel več akcij, v tem času pa se jim je pridružilo še nekaj novih borcev, pridobili pa so tudi nekaj prepotrebnega orožja.

Konec novembra 1941 so se začele intenzivne priprave za ljudsko vstajo na Gorenjskem. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je ukazalo Gorenjskemu bataljonu odhod v Poljansko in Selško dolino. Bataljon naj bi na tem območju z akcijami ustvaril osvobojeno ozemlje, ki bi segalo od Polhograjskih dolomitov prek Poljanske in Selške doline ter čez Jelovico do Bohinjskega in Jeseniškega kota. (Klanjšček, 1978: 196)

Dvanajst partizanov bataljona so poslali v Bohinjski kot kot organizacijsko jedro vstaje na tem območju. Odhod bataljona z Mohorja je pospešil tudi novo zapadli sneg. To priložnost so Nemci izkoristili ter začeli s patroljami iskati partizane.

Na poti v Selško dolino se je bataljon spopadel z nemško patroljo med Selcami in Dolenjo vasjo. Patroljo so partizani pregnali in nadaljevali pot do Stirpnika, kamor so prispeli 10. decembra 1941. Še isti dan so izvedeli za nemško kolono, ki se je premikala po dolini Luše. (Bertoncelj, 1961: 394) Po tem dogodku se je bataljon premaknil v vas Rovte pod Mladi vrh. 12. decembra se je zgodil prvi večji spopad. Dopoldne tega dne so z opazovalnice partizani sporočili, da se po cesti Škofja Loka – Blegoš premika skupina petdesetih nemških policistov. Komandant bataljona se je odločil postaviti zasedo južno od vasi Rovte. V zasedi je čakala posadka celotnega bataljona in le nekaj nemških policistov je uspelo najti primerne zaklone in se skriti. Padlo je 45 nemških policistov. (Klanjšček, 1978: 196) Ta akcija je bila popoln uspeh partizanov. Uničili so skoraj celotno nemško enoto, zaplenili 3 mitraljeze, 3 brzostrelke, 38 pušk, 6 pištol večje število ročnih bomb in municijo. (Bertoncelj, 1961: 396) Še isti dan se je bataljon umaknil. Čez Poljansko dolino so se povzpeli na Vinharje. Tam so izvedeli, da se na Polhovcu nahaja partizanska četa in se tudi sami premaknili tja. Četa na Polhovcu je bila sestavljena iz bocev I. in II. Kranjske čete, Tržiške čete in borcev iz čet kamniškega okraja. (Bertoncelj, 1961 : 397)

V Poljanski dolini je bataljon izvedel več akcij. Vod partizanov je vdrl v žandarmerijsko postajo v Poljanah in zaplenil precej orožja, municije in druge opreme. 16. decembra 1941 so napadli graničarsko postojanko na Črnem vrhu. Dva sovražnikova vojaka sta bila ranjena, eden pa ujet. (Klanjšček, 1978: 198) Zaradi teh akcij so Nemci izvedli »očiščevalno akcijo« na območju Mladega vrha in Rovt, ki pa ni bila uspešna, saj se je bataljon že premaknil. Te akcije gorenjskih partizanov so bile povod za prihod novih vojaških in policijskih sil okupatorja. S Štajerskega so 12. decembra 1941 poklicali 93. rezervni policijski bataljon, 16. decembra 1941 pa še 171. rezervni policijski bataljon. Navedenim bataljonom sta se 20. decembra 1941 pridružila še 44. rezervni policijski bataljon in 21. decembra 1941 325. policijski bataljon. Zadnja sta prišla iz Leipziga oziroma Krakova. Državni vodja SS in šef rajhovske policije Himmler je 17. decembra 1941 izdal posebno povelje, s katerim je določil policijskega generala Schreyerja za poveljnika policijsko – vojaške akcije proti gorenjskim partizanom. (Klanjšček, 1978: 198) Ko so se Nemške enote koncentrirale za napad na partizane, je bil v Poljanski dolini organiziran množični odhod v partizane. Vstaja je zajela Škofjo Loko

in še 49 vasi in zaselkov Poljanske in nekaj vasi Selške doline. (Bertoncelj, 1961: 398) V partizane je stopilo 279 novih borcev, večina je bila oborožena, prinesli pa so tudi precej avtomatskega orožja.

23. decembra 1941 se je bataljon premaknil na Valtarski vrh. Dva dni kasneje, 25. decembra 1941, pa je bil organiziran splošni vojaški napad na Poljane. Partizani so izvedeli, da želijo Nemci izseliti vas Hotavljje. Da do tega ne bi prišlo, so porušili vse mostove čez Soro od Škofje Loke do Poljan. Nemška posadka v Poljanah je po kratkem obstreljevanju pobegnila. (Bertoncelj, 1961: 399)

Glavni nemški napad se je začel 27. decembra 1941. V noči na ta dan se je Cankarjev bataljon razporedil za obrambo na Pasji ravni ter na Bukovem, Kovskem in Valterskem vrhu. Šele okoli 13. ure so nemške sile naletele na obrambo bataljona na grebenu Kopačev vrh – Pasja ravan. Najmočneje so okupatorji napadali na Bukovem vrhu in Pasji ravni, proti večeru pa na Valtarskem vrhu. (Bertoncelj, 1961: 400) Naslednji dan se je vodstvo bataljona zaradi nemške premoči odločilo za umik v Selško dolino. Tako je 28. decembra 1941 bataljon prispel na Sv. Mohor ob vznožju Jelovice. Iz tabora na Sv. Mohorju sta bili 31. decembra 1941 poslani dve skupini. Prva naj bi minirala most čez Savo v Spodnji Besnici pri Kranju, naloga druge pa je bila rekvizicija hrane iz Zgornje Dobrave pri Kropi. (Klanjšček, 1978: 204) Obe skupini sta po akciji odšli v Dražgoše, kamor je odšel tudi bataljon.

V decembru 1941 sta bili ustanovljeni še **Kokrška četa** pod Krvavcem in **Triglavska četa** v Dovjem. (Bertoncelj, 1961: 378)

6.2) Italijansko okupacijsko ozemlje

Italijani so ob napadu na Slovenijo zasedli področja Dolenjske in Notranjske ter Ljubljano. 3. maja 1941 so okupirano ozemlje priključili Italiji kot Ljubljansko provinco.

Ljubljana je bila vse do maja 1942 središče in vir narodnoosvobodilne vojne slovenskega naroda. V Ljubljani je bilo vodstvo narodnoosvobodilne vojne, prav tako so iz Ljubljane vodile vse niti organiziranega odpora v sleherno slovensko pokrajino. Ljubljana je bila vir partizanskega in aktivističnega kadra OF. Bila pa je tudi materialna baza vse narodnoosvobodilne vojne v Sloveniji. Oblike organiziranega odpora v

Ljubljani so bile: razvijanje in utrjevanje mreže OF, odpravljanje borcev v partizane, organiziranje Narodne zaščite in varnostnoobveščevalne službe. (Mikuž, 1960: 195, 196)

V Ljubljani leta 1941 zaradi okolja (mesto) in velike koncentracije italijanske vojske ni delovala nobena partizanska četa. Vseeno pa so aktivisti izvedli mnogo akcij (likvidacije, napadi na železniško progo).

Po Notranjskem in Dolenjskem je bil razvoj partizanskih čet nekoliko počasnejši kot na Štajerskem in Gorenjskem. Italijanska reakcija na pojav oboroženih skupin je bila podobna nemški. Bila je enako točna in močna, ne pa tudi tako hitra in temeljita. Vzrok pa ni bil v nesposobnosti italijanske vojske, pač v razprtijah med civilnim upraviteljem območja in poveljnikom italijanske vojske na slovenskem ozemlju o tem, kako se spopasti z rastočimi oboroženimi enotami. (Mikuž, 1960: 216)

Prva partizanska četa na italijanskem okupacijskem ozemlju je nastala na vzhodu Ljubljane, kjer je bilo že pred vojno močno delavsko gibanje. V maju se je na Kašeljškem griču nad Zalogom zbrala oborožena zaloška skupina. Bili so oboroženi z dvema lahkim strojnicama ter s puškami, pištolami in ročnimi bombami. Pred italijanskimi preiskavami se je skupina 16. julija 1941 premaknila v dolino Besnice. Kjer je naletela na nemškega graničarja, ga ubila in mu zasegla orožje. To je bil prvi okupatorski vojak, ki je na ozemlju Slovenije padel pod streli iz partizanske puške. (Klanjšček, 1978: 119)

Druga skupina je tabor postavila na pobočju Molnika. To so bili borci iz Dobrunj, Sostrega in Zadvora. Oboroženi so bili z tremi lahкими strojnicami, puškami in ročnimi bombami. 22. julija 1941 se je skupina, ki so jo okrepili ljudje iz Ljubljane, preoblikovala v **Molniško četo**, ki je štela 24 borcev. (Klanjšček, 1978: 120) Že nekaj dni po ustanovitvi je izvedla prvo akcijo. 26. julija 1941 so napadli vojake 2. čete 3. bataljona črnih srajc pri Brezjah nad Sostrim in pri tem ranili enega fašista. (Mikuž, 1960: 222) Akcije Molniške čete so sprožile tudi prvo »hajko« na ljubljanskem področju. Ta italijanska akcija je bila neuspešna, saj so se partizani pravočasno umaknili. V začetku avgusta se je aktivnost Molniške čete še povečala. 3. avgusta 1941 so napadli štiri italijanske vojake na progi Škofljica – Šmarje in pri tem enega vojaka ranili. Nekaj dni kasneje, 7. avgusta 1941, so minirali progo Ljubljana – Škofljica. (Mikuž, 1960: 223)

9. avgusta so Italijani izvedli »hajko« na območju med Šmarjem in Škofljico. Pri tem so se dosledno izogibali gozdov, kjer bi lahko srečali Molniško četo. Sredi meseca avgusta pa je postala četa še aktivnejša in tudi številčnejša. Zaradi tega so Italijani vse bolj pritiskali na območje Molnika. (Mikuž, 1960: 224) Ker pa se je povečalo število borcev v četi, je na ukaz glavnega poveljstva 16. avgusta 1941 odšla skupina 25 borcev na območje Krim – Mokrc, kjer naj bi ustanovili novo partizansko žarišče. Ta skupina je oblikovala **Mokrško četo**. Kmalu je postala aktivnejša od Molniške, imela pa je značaj zbiralne baze za nove partizane. Do konca avgusta je Mokrška četa štela že 50 borcev in ravno v tem obdobju je skupina te čete napadla karabinijersko postajo na Turjaku. Zaradi velike aktivnosti so bili mokrški partizani kmalu napadeni. Od 14. do 16. septembra so Italijani izvedli »hajko« na območju med Mokrcem in Iškim Vintgarjem. Ta policijska akcija je bila večja kot prejšnje, vendar ni imela nikakršnega uspeha. Italijani so sicer našli taborišče čete in ga požgali, a partizani so se pravočasno umaknili. (Mikuž, 1960: 224-225) Po tej akciji se je četa premaknila v novo taborišče v Zali pod Osredkom. V septembru je v tabor prihajalo vse več partizanov, začele pa so se priprave za organizacijo Krimskega bataljona. Četa je postala središče v katerem so se borci politično in vojaško vzgajali. Prav tako so se v četi pripravljale skupine za razširjanje partizanskega boja v drugih delih Slovenije. Med 12. in 13. septembrom je odšla skupina borcev na Primorsko, kjer naj bi razširjala partizansko misel. (Klanjšček, 1978: 145) 17. septembra je četo zapustila še druga skupina, ki je odšla na Dolenjsko, da bi v Mirenski dolini ustanovila Mokronoško četo.

V začetku oktobra je bil v Zali ustanovljen **Krimski bataljon**, ki je imel skoraj 150 borcev in v svojem sestavu kar pet čet: **Šolsko četo**, ki je bila v Zali in je služila kot baza za nove partizane, ki so prihajali zlasti iz Ljubljane, **Robsko četo**, **Presersko četo**, **Borovniško četo** in **Loško četo**. (Mikuž, 1960: 227) Oblikovanje bataljona je trajalo le malo časa, saj je v začetku meseca italijanski okupator na območju, kjer je deloval bataljon, izvedel obširno ofenzivo.

Ta ofenziva je bila povsem vojaškega značaja. Prva napada na partizane je vodil civilni upravitelj, tokrat pa je bila vsa akcija v rokah vojske. Ofenziva se je pričela 6. oktobra 1941, ko so Italijani pregledali območje Mokrc – Malinjak, kjer so odkrili šest barak prvotne Mokrške čete. Drugi del načrta je predvideval postavitve zased v podnožju

Mokrca in Kureščka, ki naj bi presenetile partizane. Do prvega spopada je prišlo 14. oktobra 1941 v Zapotoku, kjer sta padla dva partizana. (Mikuž, 1960: 229) V zasedo je padla Robska četa, ki se je po tem umaknila na Mokrc.

Za začetek druge faze ofenzive je bil predviden 20. oktober 1941, ko so Italijani nameravali napasti šolsko taborišče bataljona v Zali, ki je bilo izdano. A so partizani prehiteli Italijane in izvedli dve akciji, ki sta porušili njihove ofenzivne načrte. Krimski bataljon je napadel Lož in Bezuljak pri Cerknici. (Mikuž, 1960: 230)

Ta napada je bataljon izvedel na zahtevo glavnega poveljstva partizanskih sil. Prvi cilj je bilo skladišče municije v vasi Klanec, toda akcija ni uspela. Drugi cilj je bil železniški viadukt v Borovnici, a je bilo partizanov za napad premalo. Zatem se je štab bataljona odločil za napad na Lož in Bezuljak.

Za ta napada se je bataljon razdelil na dva polbataljona. Prvi polbataljon (Ložka, Robska in Preserska četa) je napadel Lož, drugi polbataljon (Borovniška četa) pa Bezuljak. (Mikuž, 1960: 230) Oba napada sta bila dobro pripravljena in sta za partizane pomenila velik uspeh, okupatorju pa sta podrla vse načrte. Italijanska ofenziva se je 20. oktobra na območju Iškega Vintgarja začela, a so Italijani umaknili vse zasede, ki so pod Mokrcem prežale na partizane in jih premestili proti Ložu in Bezuljaku, da bi polovile partizane, ki so izvedli napada.

Italijani so kmalu izvedeli za veliko koncentracijo partizanov v okolici Loškega potoka in opustili prvotni načrt v okolici Iškega Vintgarja. Nov načrt je predvideval obkolitev partizanov v Loškem potoku. Italijani seveda niso vedeli, da so obkolili samo polbataljon, ki je napadel Lož. Polbataljon, ki je napadel Bezuljak, je ostal izven obroča in se je mirno umaknil v Osredok nad Zalo. Italijanska obkolitev je bila uspešna. V nekaj spopadih so partizani izgubili precej borcev. Prvi spopad je zabeležen 23. oktobra 1941 v Belih vodah, kjer je padel en partizan, trije pa so bili ranjeni. Naslednji spopad je sledil na Debelem vrhu 25. oktobra 1941, kjer sta padla dva partizana, trije so bili ranjeni, kar trinajst pa je bilo ujetih. Dan kasneje je bilo v Mikličevi vili v Dragi ujetih še osem partizanov. Po udarcih, ki so jih Italijani zadali bataljonu, je sledila razdelitev bataljona v dve skupini. Ena skupina je odšla proti Ribnici, druga pa proti Sodražici, od koder sta se obe poskušali vrniti v Ljubljano. (Mikuž, 1960: 231-234) Italijani so uspeli razbiti

polovico Krimskega bataljona, vendar so se mnogi borci uspeli rešiti in kasneje nadaljevati svoj boj.

Tudi v preostalih delih Slovenije pod italijansko okupacijo so nastale čete. V Beli krajini so prva jedra OF nastala v Metliki, na obeh Suhorjih ter v predelu Gradac – Adlešiči, Črnomelj – Vinica in Semič. Že konec junija so najbolj kompromitirani aktivisti odšli v ilegalo. Tako so nastale črnomaljska, gradaška in semiška polilegalna bojna skupina. Te so ponoči izvajale sabotaže na telekomunikacijah in manjših vojaških objektih. (Klanjšček, 1978: 121) Črnomaljska skupina je 12. avgusta 1941 napadla Italijane pri Vranovičih. Konec avgusta je vdrla v rudnik Kanižarica in odnesla eksplozivo. V septembru so napadli italijansko kolono pri Gribljah. Semiška skupina je 13. septembra 1941 napadla nemško izselitveno komisijo v Blatniku. (Mikuž, 1960: 225)

30. oktobra 1941 pa so se vse belokranjske skupine (črnomaljska, metliška, gradaška in semiška) združile na Smuku nad Semičem v **1. belokranjsko četo**. (Mikuž, 1960: 225)

V sklopu široke partizanske akcije, ki naj bi preprečila nemško izseljevanje Zasavja, je tudi Belokranjska četa 1. novembra 1941 odšla preko Težkih vod in Velikega Orehka do Otočca. Cilj premika je bila združitev čete s preostalimi dolenjskimi četami in formiranje Dolenjskega bataljona, ki naj bi deloval na južnem delu izselitvenega pasu. (Mikuž, 1960: 237) Ker pa je zapadlo veliko snega in prehod preko Krke ni bil mogoč, se je komandant odločil, da se četa vrne v svoj tabor. V noči od 2. na 3. november 1941 pa je četa v Gornjih Lazah napadla Italijanska vojska. Partizani se niso zavedali, da jim je okupator že nekaj časa sledil. Napad je pomenil popolno presenečenje. Od 29 partizanov je ostalo živih samo 8. (Mikuž, 1960: 237-238)

Na območju Višnja gora – Stična – Krka ob začetku okupacije ni bilo partijskih aktivistov, ki bi organizirali odpor. Zato je bila prva četa organizirana z malo zamude. Prvi borci so na Mihelci pri Primskovem 17. avgusta 1941 ustanovili **Stiško četo**. (Klanjšček, 1978: 121) Sredi septembra je četa izvedla prve akcije. Napadli so italijansko patrolo na železniški progi med Radohovo vasjo in Št. Lovrencom, ter ubili vojaka in oficirja. Kmalu po tem se je četa premaknila na Kremenjek. V oktobru je četa dobila ukaz, da mora skupaj z Radomeljsko četo napasti Nemce v Litiji. Četa se je premaknila v bližino Litije, vendar ni vzpostavila veze z Radomeljsko četo. Kljub temu so napad

izvedli, vendar neuspešno. Tej akciji je sledil umik v tabor na Kremenjek. Zaradi obilnega sneženja se četa ni udeležila pohoda v Zasavje. (Mikuž, 1960: 225-226)

Na kočevsko – ribniškem območju je bilo okoli 40 komunistov, ki so 13. julija 1941 na Suhem vrhu na Travni gori postavili prvi tabor. Kmalu zatem so oblikovali maloštevilno, a zelo dejavno **Ribniško četo**. (Klanjšček, 1978: 121) Že julija je skupina izvedla sabotažne akcije na električnem omrežju na Slemenih, septembra pa je večkrat porušila progo med Ortnekom in Velikimi Laščami. V italijanski ofenzivi proti Krmskemu bataljonu se je četa razdelila v tri skupine. Prva je odšla proti Loškemu potoku, kjer je napadla Italijane, a je bila pri tem razbita. Druga skupina je odšla proti Sodražici, tretja pa na Travno goro. Vse tri skupine je ofenziva močno prizadela in razbila, ni pa jih povsem uničila. (Mikuž, 1960: 226)

Mokronoška četa je bila ustanovljena v avgustu na območju Mirenske doline. V začetku so se borci zadrževali v okolici Mokronoga. V oktobru je del čete odšel proti Št. Janžu, da bi mobilizirali čim več borcev na območju, ki so ga nameravali Nemci izseliti. V tej akciji sta padla dva borca, ki so ju nemški graničarji obkolili v neki hiši. Po tem dogodku se je četa premaknila na zborna mesto na Otavniku, kjer bi morali formirati dolenski bataljon. (Mikuž, 1960: 237)

Najkasneje se je v Ljubljanski pokrajini izoblikovala **Grosupeljska četa**. Šele 29. oktobra 1941 so v gozdu nad Plešivico prisegli prvi partizanski borci. Četa bi morala oditi v Zasavje, a ji je sneženje to preprečilo. V novembru je četa štela že 11 borcev, izvedla pa je tudi prve akcije. Priključiti bi se morala skupini borcev iz Velikih Lašč, vendar veze z njimi niso dobili in so se zato na ukaz glavnega poveljstva priključili Stiški četi na Kremenjeku. (Mikuž, 1960: 226)

Prvi dolenski bataljon bi se moral formirati zaradi akcij, ki naj bi jih partizani izvedli v Zasavju. Cilj teh akcij je bila prekinitev nemškega izseljevanja prebivalcev s tega območja. V ta namen naj bi se združile vse dolenske čete (Novomeška, Belokranjska, Grosupeljska in Mokronoška). Bataljonu pa naj bi se pridružil tudi del Borovniške čete iz Krmskega bataljona. Ta koncentracija partizanskih čet ni bila uspešna. Prvi razlog so bile izredno težke vremenske in terenske razmere (zgodaj zapadli sneg in velika oddaljenost nekaterih čet od kraja koncentracije). Drug razlog pa je bila izjemna angažiranost okupatorskih čet, da uničijo sleherno partizansko enoto. Na Otavnik, kjer

naj bi se zbral bataljon, sta prišli le novomeška partizanska skupina in Mokronoška četa. (Mikuž, 1960: 236-237)

Na Otavniku je bil iz dveh partizanskih enot sestavljen odred, ki je štel 31 borcev. Odred je napadel nemško postojanko v Bučki. Po borbi v Bučki se je odred umaknil v Ljubljansko pokrajino. Tudi tu je bil odred napaden. 14. novembra 1941 so ga Italijani napadli na Moravški gori. Od tu se je skupina premaknila na področje Mokronoga, kjer se je kot Mokronoška četa 15. decembra 1941 priključila novemu 2. štajerskemu bataljonu. (Mikuž, 1960: 238-239)

Ob koncu leta, 15. decembra 1941, je bil ustanovljen še en bataljon - 2. štajerski na Kremenjaku nad Muljavo. Oblikovali so ga partizani iz razbitega Kamniškega bataljona, Molniške, Mokronoške in Stiške čete. Bataljon je bil formiran, da bi se izboljšala situacija na Štajerskem, kjer so bili partizani najbolj razbiti. (PZNOB: 256) Že v letu 1941 se je bataljon zapletel v nekaj spopadov. Pred načrtovanim napadom na Litijo se je bataljon na področju Liberga - Tisje spopadel z Nemci. 24. in 25. decembra 1941 je prišlo do hudih borb, v katerih so imeli Nemci tri mrtve in dva težko ranjena. (PZNOB: 256) Drugi štajerski bataljon, ki je štel okoli 40 borcev, se ji iz borb pri Libergi vrnil v Ljubljansko pokrajino, kjer se je 26. decembra 1941 zapletel v spopad z Italijani na Primskovem. (Mikuž, 1960: 257)

7.) ZAKLJUČEK

Kmalu potem, ko so se vojaške operacije in zasedba Slovenije v aprilu 1941 končale, se je pričelo načrtovanje odpora proti okupaciji. Glavno vlogo v tem boju je prevzela KP Slovenije, ki je delovala pod okriljem KP Jugoslavije. V trenutku zloma jugoslovanske armade je bil komunistični tabor edini pripravljen upreti se okupatorju. Preostale struje pa so prihodnost videli v taktiziranju, čeprav so postopoma ustanovile svoje odporiške organizacije (Slovenska legija, Sokolska legija, Narodna legija). Že 10. aprila 1941 je KPJ v Zagrebu sprejela sklep, da bo nadaljevala upor proti napadalcem, v primeru zloma države pa začela organizirati oboroženo vstajo. To dokazuje tudi odločitev centralnega komiteja KPS, dne 12. aprila 1941 v Trebnjem, o zbiranju orožja in streliva.

Edina ovira v boju komunistov proti okupatorju je bila pogodba o nenapadanju, ki je vezala SZ in Nemčijo. Kljub temu so ves ta čas potekale intenzivne priprave na upor. Produkt teh priprav je bila ustanovitev OF (takrat še Protiimperialistična fronta slovenskega naroda), ki je predstavljala združevalno organizacijo naroda in temelj bodočih oboroženih narodnoosvobodilnih oddelkov.

Ko je ob napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo (22. junija 1941) v mednarodnih odnosih nastala nova situacija, so prešle partizanske enote iz priprav v oborožen upor, ki se je pričel v drugi polovici julija. Prve partizanske čete so nastale v bližini industrijskih središč, kot so Ljubljana, Kranj, Jesenice, Kamnik, Trbovlje, Celje, Velenj s Šoštanjem in Maribor.

V mesecih, ki so sledili, so partizani in drugi aktivisti izvedli veliko število akcij. Največkrat so bili cilj napadov okupatorji sami in pa njihovi sodelavci slovenskega izvora. Veliko napadov so utrpele komunikacije (železnica, telefonske in telegrafske povezave, mostovi) in drugi objekti. Prav tako je prišlo do velikega števila večjih spopadov med partizani in okupatorjem. Ti spopadi so bili posledica partizanskih napadov na okupatorje in okupatorjevih »hajk« proti partizanom. Partizani pa niso vodili le ofenzivne vojne. Velikokrat so se morali braniti in izmikati sovražniku. Nemalokrat so bile partizanske čete uničene. Največkrat zaradi izdaje, kdaj pa tudi zaradi zanemarjanja osnovnih vojaških pravil. (zavarovanje tabora, straže ...)

V tem prvem letu bojevanja so se partizanski napadi nenehno kvalitativno izboljševali. To gre pripisati vedno boljši oborožitvi, številčnejšim enotah in izkušnjam, ki so jih partizani pridobili. V tem pogledu so se spremenili tudi cilji, ki so bili napadani. Tarče napadov so postali tudi objekti, ki jih v začetnem obdobju partizani zaradi lastnih omejitev niso mogli ogroziti.

Enote so se vse do boja v Dražgošah držale pravil partizanskega bojevanja. Glavni adut partizanskih napadov je bilo presenečenje, napadu je sledil organiziran umik, ponavadi v večih smereh. Če je situacija zahtevala obrambni boj, so ga partizani sprejeli, a so vztrajali na položajih le toliko, da se je glavnina ali pa celotna enota lahko umaknila. V Dražgošah so partizani sprejeli boj vedoč, da ob mraku ne bo umika. Ta boj je bil prvi te vrste pri nas in je predstavljal prelomnico v partizanskem bojevanju.

Boj, v katerega so se podali ljudje v prvih mesecih vojne na slovenskih tleh, je predstavljal višek hrabrosti in poguma, saj v nobenem trenutku partizani niso bili enakovredni okupatorju na področju vojaške moči in izurjenosti.

7.1) Verifikacija hipotez

V začetnem delu diplome sem postavil tri hipoteze s katerimi sem želel začrtati okvir te naloge. S pomočjo gradiva sem poskušal najti argumente, ki bi te hipoteze potrdili ali ovrgli.

H 1: Vojaški odpor proti okupatorju v letu 1941 je na področju Slovenije potekal v obliki gverile.

Da bi lažje ovrednotil to hipotezo, ki je bistvo naloge, sem v prvem vsebinskem poglavju poskušal najti bistvene točke, ki povezujejo gverilske vojne. Na podlagi teh točk bom ugotovil, če je bilo bojevanje v Sloveniji leta 1941 res gverila.

Teren, ki so ga uporabljale partizanske enote za svoje delovanje, lahko uvrstimo med težje ali težko dostopnega. To pomeni, da so partizani svoje tabore postavljali tako, da je bil dostop do njih mogoč le iz določenih smeri, na katerih so bile postavljene zasede, ki

so tabor opozorile ob morebitnem prihodu napadalcev. Prav tako so imeli partizani izbrano smer umika, če bi bil tabor ogrožen. Pogosto menjavanje taborov je bilo nujno, če so hoteli borci ostati skriti pred okupatorjem. Te naloge včasih niso izpolnili, kar je imelo katastrofalne posledice.

Na splošno lahko rečemo, da so se partizani zadrževali na področjih, kjer okupator ni bil stalno prisoten (gozdovi, hribovja). Ne glede na to pa so bili vedno dovolj blizu ciljev, ki so jih napadali.

Motiv partizanskih borcev je bil patriotizem. Borili so se proti zasedbi Slovenije, pri tem pa jim je okupator s svojimi dejanji (preseljevanje, usmrtitve) dajal dodaten zagon, ki se je imenoval maščevanje. Da pa je bila večina borcev, ki so prvi odšli v ilegalo, članonov KP, lahko pripišemo njihovi obvezni napotitvi v partizanske enote.

Sestavini partizanskega boja sta bili oboroženo nasilje in propaganda, katerih cilj je bil destabilizirati okupatorja ter razširiti idejo o uporuh na celotno Slovenijo. Kot pomoč partizanskemu gibanju je delovala organizacija Osvobodilne fronte, ki je politično oblikovala cilje odporniškega gibanja in materialno oskrbovala partizanske enote, skrbela za odhod novih borcev v ilegalo ter izvajala posebne akcije (likvidacije, zbiranje informacij o okupatorju).

Partizanske enote so preko borbenih skupin prešle v čete in nato v bataljone in se ob koncu vojne preoblikovale v redno vojsko. Akcije, ki so jih čete izvajale, so bile odvisne od oborožitve in velikosti enote. Zato v času vojne akcije postajajo vse večje in odločnejše.

Večje partizanske akcije v letu 1941 so bile zasnovane zelo podobno. Večja enota se je razdelila v manjše skupine, ki so imele različne naloge. Objekt (cilj napada) je bil napaden z večih strani, največja prednost partizanov je slonela na presenečenju. Pred napadom so navadno manjše patrolje komunikacijsko osamile cilj napada (prekinitev telefonskih, telegrafskih zvez in cestnih povezav), da morebitne okrepitve ne bi mogle prekiniti akcije.

Tako zasnovani napadi so se vrstili skozi celo leto vse do začetka leta 1942 in obrambnega boja na Dražgošah, ko so se partizani na obrambnem položaju zadržali več kot en dan.

Prvo hipotezo bi potrdil, saj ima boj uporniških enot v letu 1941 na slovenskem ozemlju veliko skupnih točk z gverilskimi gibanji drugod po svetu. Tudi v Sloveniji se je gverilsko gibanje borilo proti veliko močnejšemu nasprotniku. Taktika, ki so jo uporabljali, pa je bila tipična za gverilo. Enote so se dokaj uspešno izogibale frontalnim spopadom, če pa so bile v tak boj prisiljene, so boj sprejele, a le za toliko časa, da so se lahko brez večjih izgub umaknile. Napade so izvajali tam, kjer so lahko v določenem trenutku dosegli premoč nad okupatorjem. Za manjše akcije (likvidacije, sabotaže) pa velja, da so bile izvedene tam, kjer okupatorska vojska ni bila prisotna (sabotaže), oziroma so bili vojaki, policisti in denuncianti sami ali v manjših skupinah (likvidacije). Večji del leta 1941 so gverilske enote prebile na odročnih področjih, zapustile so jih le ob akcijah. Tudi to zadnje dejstvo je tipično za gverilska gibanja.

H 2: Na lokacije in oblike napadov sta vplivala geografski faktor in politični cilj upornikov.

Prvi del hipoteze lahko potrdim na podlagi števila napadov, ki so se zgodili na okupacijskih ozemljih Nemcev, Italijanov in Madžarov.

Napadov na železniške objekte je bilo območju pod italijansko okupacijo več kot na nemškem okupacijskem območju. Temu pripomoreta predvsem dve dejstvi: Italijani so okupirali največje slovensko mesto Ljubljano, kjer je bila gostota napadov na železnico največja. Drugi razlog pa je, da so bile povezave, ki so jih uporabljali Italijani v Sloveniji leta 1941, strateško bolj pomembne kot tiste, ki so jih uporabljali Nemci.

Prav tako je bilo napadov na osebe v službi okupatorja več na italijanskem ozemlju. Gostota italijanskih vojakov na svojem okupacijskem območju je bila namreč veliko večja kot na ostalih zasedenih območjih. En napad te vrste zasledimo tudi v Prekmurju. Število ubitih denunciantov je na italijanskem in nemškem področju približno enako.

Kot v prejšnjih dveh skupinah, je na italijanskem okupacijskem ozemlju napadov na telekomunikacije največ.

V skupini napadov na različne objekte pa je slika drugačna. Bistveno več napadov zasledimo na nemškem okupacijskem območju. Dejstvo je, da so bile čete na Štajerskem in Gorenjskem bistveno bolj aktivne in številčnejše, čemur sledi, da je bilo napadov na objekte, ki jih navadno ne more izvesti manjša skupina, več.

Večji spopadi so se v veliki večini odvijali na nemškem okupiranem ozemlju. To gre pripisati prizadevanju osvobodilnega gibanja, da bi tam ustvarila center odporništv, ter dvema dogodkoma, ki sta bila povod za veliko število akcij; decembrska vstaja na Gorenjskem ter »brežiški pohod« štajerskih partizanov.

Poleg geografskega je imel tudi politični faktor velik vpliv na razvoj dogodkov v Sloveniji leta 1941. Po napadu nacistične Nemčije na Sovjetsko zvezo, so postale razmere v Sloveniji bistveno drugačne, kot pred tem dogodkom. Glavnina okupatorskih sil je bila vezana na vzhodno bojišče, slovensko ozemlje pa je bilo kar naenkrat globoko v zaledju novega evropskega bojišča. V mednarodnih okvirih so nastale okoliščine, ki so dajale stvarno možnost za razvoj in končno zmago slovenskih partizanskih enot. CK KPJ je takoj po napadu Nemčije, izdal proglas v katerem je ugotovil, da je cilj napadalcev uničiti poglavitno oporo podjarmljenih narodov (Sovjetsko zvezo), ki se bojujejo za svobodo. V pomoč Sovjetski zvezi v njenem boju proti silam osi, so tudi slovenski aktivisti prešli iz obdobja priprav na vstajo, na oborožen odpor proti okupatorju. Vstaja naj bi se pričela 20. julija, toda zaradi težav pri obveščanju so se akcije začele izvajati 22. julija in še kasneje. Tudi drugi del hipoteze lahko potrdim, saj je celotno partizansko gibanje dobilo pravi zalet šele po napadu Nemcev na Sovjetsko zvezo, pomembno pa je tudi to, da so politični cilji še naprej opredeljevali taktiko in celo strategijo partizanskega boja.

H 3: Napadi na okupatorja leta 1941 so bili uspešni.

Da bi to hipotezo lahko potrdil, je potrebno navesti nekatera dejstva, ki so pomembno vplivala na razvoj dogodkov v letu 1941. Vsekakor je potrebna splošna ocena učinkovitosti akcij odporniškega gibanja ter število izgub, ki so jih partizani imeli v svojih vrstah in koliko škode so povzročili okupatorju.

Učinkovitost gverilskega gibanja ni lahko merljiva kategorija, vsekakor pa lahko na podlagi podatkov, ki sem jih analiziral, zapišem nekaj zaključkov. Na učinkovitost akcij sta vplivala predvsem cilj, ki je bil napaden, ter velikost in oboroženost uporniške enote. Za akcije, ki po obsegu niso bile velike (likvidacije, požigi, sabotáže na komunikacijah), lahko rečem, da so bile zelo uspešne. A čeprav je bila uspešnost teh akcij velika, ni nujno, da so bile tudi zelo učinkovite. Pri likvidacijah je učinkovitost nesporna, saj se je velik del akcij končal s smrtjo napadenega in tudi psihološki učinek teh akcij je bil velik. Uspešni so bili tudi požigi, saj so napadeni objekti ponavadi pogoreli do tal. Učinkovitost teh akcij pa je vprašljiva, saj razen enega primera (tovarna v Duplici) ni pogorel noben pomembnejši objekt. Še večje vprašanje o učinkovitosti se pojavlja pri napadih na komunikacije. Akcij te vrste je bilo veliko in skoraj vse so bile izvedene uspešno, toda velikega učinka niso imele. Telekomunikacije in železniški objekti, ki so bili prizadeti, so bili popravljeni v nekaj urah. Večje škode, kljub kar nekaj napadom, tudi na mostovih ni bilo.

Tudi pri akcijah večjega obsega (spopadi med okupatorskimi enotami in partizani oziroma večji napadi partizanov na objekte) je uspešnost vprašljiva. Večje akcije, ki so jih izvedli partizani, v veliki večini primerov niso bile uspešne. Presenečenje, na katerem so partizani gradili svoj uspeh, ponavadi ni uspelo, tako da so bili partizani brez doseženega cilja prisiljeni v umik. Pri večjih spopadih med partizani in okupatorji je slika nekoliko drugačna. V prvih spopadih so bili okupatorji uspešnejši. To gre pripisati predvsem temu, da je večina spopadov v začetnem obdobju posledica zasledovanja partizanskih enot in v mnogo primerih tudi uničenja le teh. V nekaj mesecih pa se je stanje spremenilo. Partizani so se začeli uspešno braniti napadov mnogo močnejših enot in v teh akcijah celo začeli prevzemati pobudo. V mislih imam predvsem uspešno zasedo v Rovtu, kjer je partizanom uspelo pobiti okoli 50 nemških policistov.

Poleg ocene o učinkovitosti partizanskih akcij je potrebno zapiski tudi približno število žrtev, ki so jih utrpeli partizani in okupatorji. Natančnih podatkov o žrtvah v prvem letu bojevanja ni, vsekakor pa se da približno oceniti, koliko življenj so terjale akcije v letu 1941 na slovenskih tleh. Število padlih partizanov se giblje okoli 160, od tega jih je bilo skoraj 90 v bojih ali kje drugje ujetih in kasneje ustreljenih. Število padlih

okupatorskih vojakov je približno 135. Od tega okoli 110 nemških policistov in 35 italijanskih vojakov.

Kljub temu, da velika večina akcij okupatorjem ni povzročila večje škode, lahko z gotovostjo trdim, da so akcije, če jih obravnavamo kot neko celoto, dosegle svoj cilj. Strateški uspeh napadov je vsekakor to, da slovensko ozemlje, ki so ga zavzeli Nemci, ni bilo nikoli priključeno rajhu, preostale slovenske pokrajine pa so bile okupatorju priključene le na papirju. Taktični uspeh akcij je, da se okupatorski vojaki na slovenski zemlji niso počutili varne. Okupatorji so na slovensko ozemlje pošiljali vedno več vojaštva (večje ofenzive proti partizanom), podpora partizanom med slovenskim prebivalstvom pa je nenehno rasla, kljub okupatorjevemu nasilju.

7.2) Sklepne misli

Ko sem začel prebirati različne vire, ki beležijo dogodke v letu 1941 na slovenskem ozemlju, si nisem mogel predstavljati, da je bilo odporniško gibanje tako zelo dejavno. Presenetilo me je samo število napadov, ki je glede na to, da se je vojna začela v aprilu, zelo visoko. Različnost napadenih ciljev in dejstvo, da so napade izvajali skoraj vsi sloji slovenskega prebivalstva, nam pove, da je aktivistom že v nekaj mesecih uspelo spraviti v pogon odporniško gibanje, ki je napadlo okupatorje na vseh koncih in imelo veliko uspeha. Število napadov pa samo po sebi ne bi bilo tako pomembno, če se ne bi vzporedno s tem vzpostavilo kar nekaj čet in kasneje bataljonov. Te enote, ki so preživele prvo leto bojevanja in v tem času izvedle kar nekaj uspešnih akcij, so kasneje postale jedro slovenskih partizanskih čet.

Skozi celotno delo se mi je postavljalo vprašanje ali so aktivisti v letu 1941 res vodili gverilsko vojno. Po končani analizi virov, s katero sem prišel do zaključkov, lahko trdim, da je v letu 1941 na območju Slovenije delovalo gverilsko gibanje, ki je sicer bilo drugačno od podobnih gibanj drugod po svetu, a ga kljub svoji drugačnosti lahko imenujemo gverila.

8.) KRONOLOGIJA POMEMBNEJŠIH DOGODKOV

25.3.1941 – Kraljevina Jugoslavija pristopi k trojnemu paktu

27.3.1941 – državni udar, pade vlada Cvetković – Maček

6.4.1941 – napad na Jugoslavijo

27.4.1941 – ustanovljena Protiimperijalistična fronta slovenskega naroda, ob sklepu o prehodu v oboroženo vstaja so ime spremenili v Osvobodilno fronto

22.6.1941 – napad na Sovjetsko Zvezo

4.7.1941 – Centralni komite KPJ sprejme sklep, naj narodnoosvobodilno gibanje preide v oboroženo vstajo

Sredina julija – izide Partizanski zakon

20.7.1941 – začetek oborožene vstaje

8-9.8.1941 – napad na žandarmerijsko postajo v Zagorju

11-12.8.1941 – napad na Ribnico na Pohorju

8.10.1941 – partizani napadejo in za nekaj ur zasedejo Šoštanj

18.10.1941 – napad na mesto Lož

Konec oktobra – »brežiški pohod« Štajerskega bataljona

6.-29.10.1941 – italijanska ofenziva na področju Krim – Mokrec – Kurešček

Decembar 1941 – splošna ljudska vstaja v Poljanski in Selški dolini

9.-11.1.1941 – obrambni boj partizanov v Dražgošah

9.) VIRI

9.1) Samostojne publikacije

- Klanjšček Zdravko, Tone Ferenc, Ivan Ferlež, Metod Mikuž, Alenka Nedog, Jože Novak, Miroslav Stepančič, Miroslav Stiplovšek (1978): Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941 – 1945. Vojaški zgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.
- Klanjšček, Zdravko (1989): Pregled narodnoosvobodilne vojne 1941 – 1945 na slovenskem. Knjižnica NOV in POS 54, Ljubljana.
- Mikuž, Metod (1960): Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, I. knjiga. Cankarjeva založba, Ljubljana.
- Godina, Ferdo (1967): Prekmurje 1941 – 1945. Pomurska založba, Murska Sobota.
- Jan, Ivan (2001): Vrh v Dražgošah. Samozaložba, Kranj.
- Jan, Ivan (1974): Cankarjev bataljon in dražgoška bitka. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- Zakonjšek, Rado (1980): Štajerska 1941. Založba Borec, Ljubljana.
- Požun, Lojze (1986): Trbovlje v NOB 1941 – 1941. Občinski odbor ZZB NOV Trbovlje, Trbovlje.
- Laqueur, Walter (1976): Guerrilla: A historical and Critical study. Westview press, Boulder.

- Šinkovec, Stane (1995): Begunje, Nemška okupacija 1941 – 1945. Pokrajinski odbor OF za Gorenjsko, Kranj.

- Žnidarič, Marjan (1990): Železničarji in železnice v času okupacije in narodnoosvobodilnega boja na slovenskem Štajerskem. Železniško gospodarstvo Ljubljana, Ljubljana.

- Godina, Ferdo (1949): Spomini na partizanska leta, III. Knjiga. Prešernova knjižnica, Ljubljana.

- Troha, Zdravko (1997): Začetki NOB na Kočevskem in Obkolpju. Občina Kočevje in Združenje borcev NOV Kočevje, Kočevje.

- (1952) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 1. Vojnozgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade, Beograd.

- (1962) Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knjiga 1. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, Ljubljana.

- (1961): Okupatorjevi dokumenti o diverzantskih akcijah in partizanskih bojih na Štajerskem leta 1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik II, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- (1953) Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, del VI, knjiga 2. Vojnozgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade, Ljubljana.

- Ferenc, Tone (1999): »Ubija se premalo«, obsojeni na smrt-talci-ustreljeni v ljubljanski pokrajini 1941-1943. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

9.2) Članki

- Guštin, Damijan (2001): Vprašanja oboroženega odpora 1941. Prispevki za novejšo zgodovino XLI – 2/2001, Ljubljana.

- Deželak Barič, Vida (2001): Vloga in značaj Osvobodilne fronte slovenskega naroda. Prispevki za novejšo zgodovino XLI – 2/2001, Ljubljana.

- Požun, Lojze (1961): Revirska četa 1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik II, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Bertonec, Ivan (1961): Ljudska vstaja v zgornjem delu Gorenjske leta 1941. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik II, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Klanjšček, Zdravko (1971-72): O strategiji in taktiki NOV in PO Slovenije. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XI – XII, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Ferenc, Tone (1971-72): Osvobodilni boj slovenskega naroda in okupator. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XI – XII, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Šnuderl, Maks (1966): Osvobodilna fronta slovenskega naroda – država v državi. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik VI, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Klanjšček, Zdravko (1966): Vloga slovenskih partizanskih čet v procesu razvijanja države v državi. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik VI, številka 1 – 2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Godeša, Bojan, Boris Mlakar, Mojca Šporn, Tadeja Tominšek Rihtar 2002: Žrtve druge svetovne vojne v Sloveniji. Prispjevki za novejšo zgodovino, letnik XLII, številka 1. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

- Ferenc, Tone (1996): Možne poti do skupnega števila smrtnih žrtev druge svetovne vojne na Slovenskem. Prispjevki za novejšo zgodovino, letnik XXXVI, številka 1-2. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana.

- Križnar, Ivan (1966): Socialna in politična pripadnost borcev partizanskih enot na Gorenjskem in Štajerskem v letu 1941. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik VI, številka 1-2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

- Čepe, Marica (1971): Ljubljana kot primer vseljidskega odpora. Prispjevki za zgodovino delavskega gibanja, letnik XI-XII, številka 1-2. Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana.

9.3) Pripomočki

- (1985): Atlas Slovenije. Mladinska knjiga in Geodetski zavod SR Slovenije, Ljubljana.

- (1984) Leksikon Cankarjeve založbe, četrti natis. Cankarjeva založba, Ljubljana.

- (1985) Strategija oboroženega boja. Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo, Beograd.